

ANSVARSGRUNNLAGET VED REVISORS RÅDGIVNINGANSVAR

Ansvarsgrunnlaget ved revisors erstatningsansvar for
feilaktig rådgivning

Kandidatnummer: 364
Veileder: Erling Hjelmeng
Leveringsfrist: 02.12.2005
Til sammen 17 418 ord

01.12.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Presentasjon og avgrensning av oppgaven.	1
1.2	Rettskildene	2
1.3	Den videre fremstilling	5
<u>2</u>	<u>ERSTATNINGSRETTLIGE UTGANGSPUNKTER</u>	<u>5</u>
2.1	Revisors rolle som rådgiver	5
2.2	Hensyn bak revisors erstatningsansvar	8
2.3	Et erstatningsansvar i kontraktsforhold?	9
2.4	Solidaransvaret – selskapsansvaret	13
<u>3</u>	<u>CULPANORMEN VED PROFESJONSANSVARET</u>	<u>13</u>
3.1	Betydningen av at revisors ansvar er et profesjonsansvar	13
3.2	Nærmere om profesjonsnormen ved rådgivning	18
<u>4</u>	<u>CULPAVURDERINGEN VED REVISORS RÅDGIVNING</u>	<u>23</u>
4.1	Innledning	23
4.2	Betydningen av skrevne normer utenfor erstatningsretten	27
4.2.1	Innledning	27
4.2.2	”God revisjonsskikk” og sedvaner	28
4.2.3	Kontraktens betydning for aktsomhetsvurderingen	32

4.3	Tradisjonell culpavurdering hvor skrevne handlingsnormer ikke gir tilstrekkelig veiledning	39
4.3.1	Innledning	39
4.3.2	Skadeevnen	40
4.3.3	Handlingsalternativer – mulighet for å avverge skaden	42
4.3.4	Tidsmomentet	44
4.3.5	Skadelidtes forhold	44
4.4	Villfarelse, subjektive unnskyldningsgrunner	48
4.5	Adgangen til å gjøre ansvarsfraskrivelser	51
<u>5</u>	<u>KONKLUSJON</u>	<u>53</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATUR</u>	<u>54</u>
6.1	Andre kilder	56
<u>7</u>	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon og avgrensning av oppgaven.

Revisors primære oppgave er revisjon av årsregnskapet, men det har etter hvert blitt vanlig at revisor påtar seg rådgivningsoppdrag i tillegg til ordinær revisjon. Revisorloven forutsetter en rekke steder at revisor driver rådgivning, og i mange tilfeller vil revisor være den som er best egnet til å utføre visse rådgivningstjenester. Revisor kan bli erstatningsansvarlig for tap som oppstår som følge av hans rådgivningsvirksomhet, og tema for min oppgave er ansvarsgrunnlaget ved dette erstatningsansvaret.

For at et erstatningsansvar skal kunne ilegges, kreves det at flere kriterier er oppfylt. For det første må det foreligge et ansvarsgrunnlag. Videre må det foreligge et økonomisk tap. I tillegg må det være en adekvat årsakssammenheng mellom den skadevoldende handling og det oppståtte tap. Jeg har valgt å legge fokus på ansvarsgrunnlaget. En videre drøftelse av de øvrige erstatningsbetingelser faller derfor utenfor oppgaven.

Den mest nærliggende situasjon ved feilaktig rådgivning er at det er klienten som påføres et tap som følge av den feilaktige rådgivning. Det kan imidlertid forekomme situasjoner hvor rådgivningsklienten har et kontraktsforhold til en tredjemann, og revisors feilaktige rådgivning medfører at klienten ikke kan oppfylle avtalen med tredjemann. Her kan tredjemann få et tap som er avledet av rådgivningsklientens tap. Tredjemann vil i mange tilfeller kunne kreve erstatning fra revisor for sitt avledede tap. Jeg har valgt å konsentrere oppgaven rundt revisors erstatningsansvar overfor klienten. Et ansvar overfor tredjemann vil reise en rekke nye spørsmål, og vurderingen må til dels foretas ut fra andre hensyn enn ved fastleggelsen av ansvaret overfor klienten. Av hensyn til omfanget av oppgaven har jeg derfor valgt å avgrense mot erstatningsansvaret overfor tredjemann, slik at jeg kan gjøre en mer grundig behandling av ansvarsgrunnlaget ved erstatningsansvaret overfor klienten.

Når det gjelder omfanget av revisors erstatningsansvar, er revisor, forutsatt at vilkårene for erstatningsansvaret er oppfylt, i utgangspunktet ansvarlig for hele det økonomiske tap. Dette innebærer at revisor kan bli erstatningsansvarlig for et meget betydelig tap i forbindelse med feilaktig rådgivning. Etter skadeserstatningsloven § 5-1, som også kommer til anvendelse på revisors erstatningsansvar, kan erstatningen imidlertid nedsettes eller bortfalle når skadelidte har medvirket til skaden ved egen skyld. I tillegg kan erstatningsansvaret noen ganger lempes på grunn av skadevolders økonomi, forsikringsforhold, skyldforhold m.m. Dette følger av revisorloven § 8-2, som henviser til skadeserstatningsloven § 5-2. Av plasshensyn har jeg valgt å avgrense også mot disse temaene.

Avhandlingen avgrenses dermed til ansvarsgrunnlaget ved revisors erstatningsansvar overfor sin klient når han har gitt klienten feilaktige eller mangelfulle råd.

1.2 Rettskildene

Lovgrunnlaget for revisors erstatningsansvar er lov av 15. januar 1999 nr. 2; Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) § 8-1, hvor det fremgår at revisor plikter å erstatte skade som han forsettelig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag. Revisorloven regulerer ikke revisors oppgaver og plikter ved rådgivning. Det konkrete innhold av ansvaret og aktsomhetsnormen må derfor fastlegges av de øvrige rettskildefaktorer.

De relevante forarbeider til revisorloven er NOU 1997:9 Om revisjon og revisorer, og Ot.prp. nr.75 (1997-98) Om lov om revisjon og revisorer. Bestemmelsen i revisorloven § 8-1 bygger på den alminnelige culpapregel i norsk erstatningsrett. Den alminnelige culpapregel gjaldt for revisorer lenge før revisors erstatningsansvar først ble lovfestet i revisorloven av 1964 § 17a og aksjeloven av 1976 § 15-1. Senere ble begge disse bestemmelsene erstattet av § 8-1 i den nye revisorloven av 1999. Ved dette var det ikke

meningen å gjøre endringer i rettstilstanden ved revisors erstatningsansvar.¹ Dermed er også forarbeider og etterarbeider til de tidligere lover også relevante.

Siden bestemmelsen i revisorloven § 8-1 bygger på den alminnelige culparegel i norsk erstatningsrett, vil rettspraksis være en sentral rettskildefaktor når grensene for revisors rådgivningsansvar skal trekkes. Rettspraksis har interesse på to forskjellige måter. For det første kan en dom ha betydning ved å presisere aktsomhetsnormen nærmere på det aktuelle område. Slik har flere Høyesterettsdommer slått fast at det gjelder en streng aktsomhetsnorm for profesjonsutøvere, også for profesjonelle rådgivere (se kap.3). Det nærmere innholdet i culparegelen kan vi på denne måten finne ved å studere rettspraksis, hvor grensene for erstatningsansvaret er trukket opp for de forskjellige rådgivningsområder. Den andre måten rettspraksis kan ha interesse, er at dommene kan gi veiledning om hvilke hensyn som generelt har relevans og vekt ved fastleggelsen av aktsomhetskravet i et konkret tilfelle.

Selv om tendensen til å saksøke revisor i perioder har vært økende, er det en relativt begrenset rettspraksis på området. Dette kan ha sammenheng med at det i mange saker inngås forlik mellom skadelidte og revisor.² Revisors forsikringsdekning fører også til at mange av disse sakene avgjøres som forsikringssaker. Det foreligger bare noen få dommer hvor erstatningskrav er gjort gjeldende mot revisor for feil eller mangelfull rådgivning. Bare en av disse dommene er avsagt av Høyesterett. Det finnes noe underrettspraksis, men lagmannsretts- og tingrettsdommer har ikke samme vekt som høyesterettsdommer.³

¹ Ot.prp. nr.75 (1997-98) s.117.

² Cordt-Hansen (2001) s.274. Grunnen er at forlik ofte vil fremstå som den beste løsning for en revisor for å unngå negativ publisitet.

³ Det er flere grunner til dette. For det første er ikke saksbehandlingen like betryggende som i Høyesterett. Videre er det tilfeldig hva som publiseres. Dessuten legger Høyesterett selv sjelden vekt på avgjørelser fra lavere instanser. Lovdata har imidlertid gjort underrettspraksis mer tilgjengelig, hvilket kan være et argument for å tillegge den større vekt.

Mangelen på høyesterettsdommer taler imidlertid for å tillegge underrettsdommene større vekt enn de har på områder med omfattende høyesterettspraksis.

Det er ikke bare dommer om revisors erstatningsansvar som vil være relevant ved fastleggelsen av ansvarsnormen. Når det gjelder revisors ansvar som rådgiver, vil rettspraksis om andre profesjonelle rådgivere også være relevant. Siden revisors ansvar er et profesjonsansvar, vil dommer om profesjonsansvaret på andre områder enn rådgivning til en viss grad også kunne gi en viss veiledning.

I oppgaven viser jeg til en del dansk teori og noe dansk rettspraksis. Dette kan være relevante kilder fordi dansk og norsk erstatningsrett bygger mye på de sammen hensyn og vurderinger.

Når ansvarsnormen for revisors rådgivning skal fastlegges, vil den faglige standarden ”god revisjonsskikk” være med på å gi premisser for fastleggelsen. Dette følger av at revisorloven § 1-1 tredje ledd, som angir revisorlovens virkeområde for tilfeller der revisor utfører rådgivning, henviser uttrykkelig til § 5-2 annet ledd. Etter revisorloven § 5-2, 2. ledd skal revisor ”utføre sin virksomhet i samsvar med god revisjonsskikk”.

I henhold til rettspraksis er sedvaner også en relevant rettskildefaktor. Sedvaner på rådgivningsområdet vil derfor også påvirke aktsomhetsvurderingen.

Ved anvendelsen av en rettslig standard som culperegelen, vil reelle hensyn være en sentral rettskildefaktor. Fordi rettspraksis på området er relativt sparsom, vil man i en rekke tilfeller ikke ha andre faktorer å bygge på enn reelle hensyn. Hensynene kommer dessuten inn ved fortolkningen og vurderingen av de andre rettskildefaktorene som er relevante for revisors ansvar.

1.3 Den videre fremstilling

Den videre fremstilling vil bestå av følgende deler: Først kommer en beskrivelse av revisors rolle som rådgiver, og klarlegging av noen erstatningsrettslige utgangspunkter (kapittel 2). Deretter følger en drøftelse av betydningen av at revisor rådgivningsansvar er et profesjonsansvar, og en drøftelse av profesjonsansvaret ved rådgivning (kapittel 3). Oppgavens hoveddel er en fremstilling av det konkrete innhold av culpa-normen på området for revisors erstatningsansvar for feilaktig rådgivning (kapittel 4). Til slutt kommer en oppsummerende konklusjon (kapittel 6).

2 Erstatningsrettslige utgangspunkter

2.1 Revisors rolle som rådgiver

Revisors primære arbeidsoppgave er den ordinære revisjon, det vil si ”revisjon av revisjonspliktiges årsregnskap”. Men revisor påtar seg ofte en rekke andre arbeidsoppgaver i tillegg til den ordinære revisjon. Det er vanlig at revisor påtar seg rådgivningsoppdrag både for klienter som revisor reviderer årsregnskap for og som spesialoppdrag for andre enn sine revisjonsklienter.

Revisor har lovlig adgang til å drive rådgivning i en viss utstrekning. Revisorloven § 1-1 angir lovens faglige virkeområde. Ifølge § 1-1 tredje ledd gjelder loven delvis også når revisor utfører rådgivning eller andre tjenester for den revisjonspliktige. Her forutsettes det at revisor har adgang til å drive med rådgivning. Også andre steder i revisorloven forutsettes dette.⁴ Men revisors adgang til å yte rådgivning er ikke ubegrenset. Revisorloven har i § 4-5 første ledd et visst forbud mot at revisor yter rådgivning til en klient som han også reviderer årsregnskapet for. Men forbudet gjelder bare i den grad kombinasjonen av

⁴ Se for eksempel revisorloven § 5-3 tredje ledd.

revisjon og rådgivning angående den aktuelle klienten ”er egnet til å påvirke eller reise tvil om revisors uavhengighet og objektivitet.”⁵

En stadig større del av revisors arbeid består av rådgivningsoppgaver. Det kan være flere grunner til dette. Ofte vil revisor være den som er best egnet til å utføre visse rådgivningstjenester. Og fra næringslivet er det ofte en forventning om at revisor skal bistå med rådgivning. Revisor har en utdanning og ofte en erfaring som gjør at han er spesielt godt egnet til å yte rådgivning på det regnskapsmessige, økonomiske og til en viss grad på det juridiske området. Revisor vil derfor ofte bli brukt som rådgiver når et foretak skal organisere regnskapsarbeidet, ved økonomiske vurderinger av ulike slag, og når et foretak skal gjøre viktige beslutninger om for eksempel kjøp av foretak, fusjoner og ulike investeringer. Et spesielt aktuelt område for rådgivningsvirksomhet er skatt. Dette er nok den type rådgivning som er mest utbredt blant revisorene. Noe av grunnen til at revisor i så stor utstrekning driver med skatterådgivning kan være mangel på skattejurister. Det er stor etterspørsel etter skatterådgivning. Skatterett er ikke lenger obligatorisk fag for jurister, noe som påvirker skatterettskompetansen blant jurister flest. Revisorer har derimot skatterett i sin utdanning, og de jobber mye med skattespørsmål i sitt revisjonsarbeid.

Selv om rådgivning på det juridiske felt i utgangspunktet er forbeholdt jurister ifølge domstolloven § 218, hjemler loven likevel i § 218 annet ledd nr.2 en adgang for revisor til å yte bistand i skattesaker. Bestemmelsen gir revisor adgang til å ”bistå med utferdige selvangivelser, næringsoppgaver, skatteklager og andre henvendelser til skattemyndighetene”. Dette kan revisor gjøre for så vel egne revisjonsklienter som andre, jfr. at lovteksten ikke oppstiller restriksjoner til hvem bistanden kan gis til.

På mindre steder er det ikke alltid det finnes høy kompetanse innenfor alle fagområder. I mindre lokalmiljøer vil revisor derfor ofte være den beste, og noen ganger også den eneste, rådgiver på det aktuelle området.

⁵ Jeg vil ikke gå nærmere inn på denne grensedragningen her.

Særlig er det naturlig at revisor tar på seg rådgivningsoppdrag for sine klienter som han reviderer årsregnskap for. Revisor har her opparbeidet en særlig kjennskap til klientens foretak og virksomhet gjennom revisjonen, som gjør at han er spesielt godt egnet til å gi råd til foretaket. I tillegg har revisor også erfaring fra andre lignende foretak som han kan benytte seg av. Det vil ofte også være billigere for klienten å benytte sin revisor for rådgiver, nettopp fordi revisor kjenner bedriften så godt. Klienten vil ofte få en betydelig merkostnad dersom klienten kjøper rådgivningstjenester fra rådgivere som ikke kjenner bedriften fra før, og dermed må bruke tid på å sette seg inn i virksomheten.

Men revisors rolle som rådgiver har vært mye omdiskutert. Som sagt er det et visst forbud mot rådgivningsvirksomhet overfor revisjonsklienter som kan påvirke eller reise tvil om revisors uavhengighet som rådgiver. Rådgiver må passe på å holde seg innenfor grensene for det lovlige. Det er lett å tenke seg situasjoner der revisors uavhengighet kan være i fare. Sett for eksempel at en revisor engasjeres for å utrede et spørsmål, og kommer med analyser og oversikt over konsekvenser av alternative handlinger som beslutningsgrunnlag for klienten. Kanskje gir revisor også indikasjoner på hvilket handlingsalternativ klienten bør velge. Dersom revisor senere skal attestere klientens regnskap, vil det lett kunne bli vanskelig for en revisor å foreta revisjonen objektivt og avhengig av de tidligere råd. Dette gjelder særlig dersom rådene har vært dårlige og ført til at klienten har kommet ut med en dårligere inntekt og formue enn revisor har forespeilet klienten. Selv om revisor har sin faglige integritet intakt, og faktisk reviderer resultatene av sine råd objektivt, kan utenforstående brukere av regnskapet tvile på revisors uavhengighet når revisor yter rådgivning til sine revisjonsklienter.⁶

Revisor yter, som sagt, også rådgivning til andre enn sine revisjonsklienter. Dersom revisor begrenser rådgivningsvirksomheten til andre enn sine revisjonsklienter kommer han unna mange av uavhengighetsproblemene. Men også i slike situasjoner kan uavhengigheten

⁶ Gulden (1996) s.201-202.

påvirkes, fordi rådgivningsklientene og revisjonsklientene kan stå i et forretningsmessig forhold til hverandre eller konkurrenter.⁷

2.2 Hensyn bak revisors erstatningsansvar

Det er to hovedhensyn som begrunner erstatningsansvaret; gjenoppretting og prevensjon.⁸

Det er disse to hensyn som tradisjonelt blir benyttet for å begrunne erstatningsplikt.⁹

Gjenopprettingshensynet, også kalt reparasjonshensynet, går ut på at erstatningen skal kompensere for det økonomiske tap skadelidte har hatt. Erstatningen skal i prinsippet stille skadelidte i den økonomiske situasjon han var før skaden ble voldt.¹⁰ Når det gjelder prevensjonshensynet er tanken at en regel om erstatningsplikt motiverer potensielle skadevoldere til å opptre aktsomt, slik at de unngår å volde skade. I den utstrekning culpanormen virker forebyggende og gjenopprettende, vil folks sikkerhets- og trygghetsfølelse øke.¹¹ Dette er også et moment som taler for at det bør være en erstatningsplikt.

Revisor plikter å ha en ansvarsforsikring.¹² Dette bidrar til en pulverisering av det tapet som revisor må erstatte. Dette innebærer at når forsikringsselskapet må dekke tapet, blir tapet pulverisert, det vil si spredt mellom alle som har tegnet forsikring. Denne pulveriseringsvirkningen gjør at et strengt ansvar ikke blir så byrdefullt å bære for revisor.

⁷ Gulden (1996) s.202.

⁸ I NOU 1977:33, som danner grunnlaget for de endringer som i 1985 fant sted i skl, heter det: "De hovedhensyn som anføres som begrunnelse for erstatningsretten er dels å gjenoppbygge skaden, dels å forebygge at skade blir voldt. Man sier derfor at hovedformålene med skadeserstatning er gjenoppretting og prevensjon." (s.23). I prp.33 er det sagt på denne måten: "Erstatningsansvar bygger tradisjonelt på hensynet til prevensjon og reparasjon" (s.16).

⁹ Lødrup (1995) s.85 flg. og Nygaard (2000) s.19-21.

¹⁰ Lødrup (1995) s.80.

¹¹ Hagstrøm (1983) s.11.

¹² Revisorloven § 3-7 første ledd, nr.4 stiller krav om at revisor skal ha nødvendig sikkerhet for erstatningsansvar etter nærmere regler gitt av departementet. Slike regler er fastsatt i forskrift 25.06.99 nr. 712 om revisjon og revisorer, kapittel 3.

Dette er et hensyn som kan tale for å pålegge revisor erstatningsansvar i en konkret situasjon.¹³

Revisors profesjonsansvar blir, som vi skal se i kap.3, ansett for å være et strengt ansvar. Begrunnelsen for at revisors erstatningsansvar er så strengt er blant annet den berettigede forventning det rettssøkende publikum har til kvaliteten av revisorens arbeid. En revisor skal inngi tillit, og klientens forventning må måles etter det. En slik forventning fortjener rettsordenens beskyttelse.

2.3 Et erstatningsansvar i kontraktsforhold?

I mange rettssystemer har man tradisjonelt operert med et grunnleggende systematisk skille mellom kontraktserstatningsretten og den alminnelige deliktserstatningsretten. Skillet kan føres tilbake til romerretten.¹⁴ Kontraktskrav oppstår som følge av at en part misligholder en forpliktelse som han har påtatt seg ved et løfte til eller en avtale med en annen part, mens deliktskrav er et erstatningskrav som oppstår som følge av brudd på allmenne rettslige normer.¹⁵ Når det gjelder ansvarsgrunnlaget er det i kontraktserstatningsretten i prinsippet altså kontrakten som bestemmer partenes handleplikter i forhold til hverandre,¹⁶ mens det er andre rettskildefaktorer som angir ansvarsgrunnlaget ved erstatning utenfor kontrakt.

En formell forskjell mellom den alminnelige erstatningsretten og kontraktserstatningsretten er at mens den skadegjørende handling er stiftelsesgrunnlaget for erstatningskravet, er krav på kontraktserstatning en misligholdsbeføyelse som kan oppfattes som en betinget fordring

¹³ Lødrup (1995) s.91-93 og Nygaard (2000) s.21.

¹⁴ Hagstrøm (2003) henviser i denne forbindelse (s.451) til Zimmermann i "The Law of Obligations" s.1, hvor det uttales: "The carving out of the concept of an 'obligatio' and the development of a law of obligation was one of the great contributions of classical Roman jurisprudence to the science of law."

¹⁵ Gomard (2003) s.129.

¹⁶ Hagstrøm (2003) s.452.

allerede fra avtaleinngåelsen.¹⁷ Men grensen mellom kontraktskrav og deliktskrav er allikevel ikke skarp.¹⁸

Om et erstatningsansvar plasseres som et erstatningsansvar i kontrakt eller et erstatningsansvar utenfor kontrakt har betydning for regler om foreldelse og bevisbyrde. Foreldelsesloven skiller mellom foreldelse av erstatningskrav som oppstår i og utenfor kontrakt. Bygger kravet på mislighold av en kontrakt, foreldes det etter lovens § 3 nr.2 etter tre år regnet fra den dag misligholdet inntrådte. Erstatningskrav utenfor kontrakt foreldes etter lovens § 9 også etter tre år, men regnet fra den dag da skadelidte fikk eller burde skaffet seg kunnskap om skaden og den ansvarlige. Etter sin ordlyd omfatter § 9 nr.1 riktignok skadeserstatningskrav generelt, men grensen mot § 3 fremgår av § 9 nr.3, hvorefter ”krav som springer ut av kontrakt” ikke reguleres av § 9, med unntak for krav på eventuell personskade, som er denne oppgaven uvedkommende. Når det gjelder bevisbyrden har skadelidte tradisjonelt hatt bevisbyrden ved spørsmål om erstatning utenfor kontraktsforhold, mens det i saker om erstatning i kontraktsforhold er debitor (skadevolder) som har ansvaret for å godtgjøre at han ikke har vært culpøs.¹⁹

I nye dommer om erstatningsansvar for feilaktig rådgivning har Høyesterett ansett erstatningskravet for å være et krav som ”springer ut av kontrakt”, jfr. Foreldelsesloven § 9 nr.3. Rt. 2002 s. 286 er et eksempel:

Denne dommen gjaldt erstatningsansvar for et revisjonsselskap og en partner i revisjonsselskapet for påstått uforsvarlig forhold ved fastsettelse av verdien på aksjene i et selskap. Her ble revisjonsselskapet dømt til å betale erstatning for uaktsom rådgivning i forbindelse med verdsettelsen av aksjene og de negative skattemessige konsekvensene dette fikk for klienten. I denne dommen uttaler førstvoterende: ”Jeg ser det slik at erstatningskravet ”springer ut av kontrakt”, jf. foreldelsesloven § 9 nr. 3. Avtaleforholdet mellom [skadevolder] og [selskapet hvor skadelidte var eneaksjonær] er grunnlaget for de forpliktelser som er tilsidesatt, og som erstatningsansvaret bygger på. Disse pliktene for [skadevolder] er et naturlig supplement til kjernen i avtaleforholdet – utarbeidelse av en takst som skulle gi grunnlag for en oppregulering av

¹⁷ Gomard (1958) s. 9flg.

¹⁸ Hagstrøm (2003) s.450-451.

¹⁹ Nygaard (2000) s.7 og Lødrup (1995) s.152 flg.

inngangsverdien for aksjene i Sponsor Service. Jeg viser i denne forbindelse til avgjørelsen i Rt-2000-679 hvor tilsvarende synspunkter er kommet til uttrykk.” (s.294-295).

I denne dommen, som er den eneste høyesterettsdom vi har om revisors rådgivningsansvar, anser altså Høyesterett erstatningsansvaret for å være et erstatningsansvar ”som springer ut av kontrakt”.

I Rt. 2000 s. 679 (som Høyesterett viser til i Rt. 2002 s.286) kommer tilsvarende synspunkter til uttrykk.

I denne dommen ble en bank kjent erstatningsansvarlig på grunn av uaktsomhet ved finansiell rådgivning. Erstatningskravet ble også her ansett for å ”springe ut av kontrakt”. Om dette uttaler Høyesterett: ”I dette tilfellet anser jeg at ankemotpartenes krav ”springer ut av kontrakt” og således etter den uttrykkelige bestemmelsen i § 9 nr.3, reguleres av § 3. Slik jeg vurderer nærværende sak, er det avtaleforholdet med banken som er grunnlaget for kravene. Riktignok må denne avtalen suppleres med bakgrunnsstoff om hva som er god og forsvarlig bankpraksis. Men dette har mest karakter av en utfylling av den inngåtte avtalen, jf. i denne retning også Simonsen: Prekontraktuelt ansvar (1997) side 431.”(s.690-691). Men Høyesterett åpner for at et ansvar kan karakteriseres som erstatningsansvar utenfor kontrakt, selv om det foreligger en kontrakt mellom skadevolder og skadelidte. I umiddelbar tilknytning til det overfor siterte fortsetter Høyesterett: ”Forholdet kan stille seg annerledes dersom vurderingen av medkontrahentens erstatningsbetingende atferd mer har karakter av å stå på egne ben - uavhengig av den inngåtte kontrakt. Avgjørelsen i Rt-1998-740 der foreldelse av et erstatningskrav mot en advokat på grunn av hans uaktsomme forhold ble bedømt etter § 9, kan være et eksempel på dette.” (s.691).

I denne dommen slår Høyesterett ganske klart fast at Høyesterett anser erstatningsansvaret for feilaktig rådgivning som et erstatningsansvar i kontrakt, selv om man ved ansvaret må ta i betraktning hva som er god og forsvarlig praksis på området. Dommen i Rt.1998 s.740, som Høyesterett henviser til handler om advokatansvar i anledning av at en foreldelsesfrist ikke ble avbrutt fordi advokaten ikke kjente til foreldelsesreglene. Dette ansvaret ble altså ansett for å være et erstatningsansvar utenfor kontrakt på grunn av at den erstatningsbetingende handlingen ikke ble ansett for å ha tilstrekkelig tilknytning til kontrakten. Dette handler om andre arbeidsoppgaver enn rådgivning, noe som taler for at dommen kanskje ikke vil være så relevant for saker der revisors oppdrag handler om rådgivning. Men dommen taler for at dersom revisor opptrer uaktsomt i forbindelse med

visse oppgaver som revisor påtar seg i tilknytning til et rådgivningsoppdrag, kan dette bli ansett som et erstatningsansvar utenfor kontrakt.

Basert på dommene fra Høyesterett, antar jeg at det vil være riktig å si at revisors erstatningsansvar overfor sin klient ved feilaktig rådgivning er et profesjonsansvar som i utgangspunktet er et erstatningsansvar i kontrakt, men som likevel står i en mellomstilling mellom det typiske delikts- og det typiske kontraktsansvaret. Når revisor påtar seg rådgivningsoppdrag vil dette skje ved en avtale med klienten. Det er klart at denne avtalen må influere på erstatningsbedømmelsen. Vi har en avtalefrihet som innebærer at revisor og klient, med visse begrensninger, fritt må kunne bestemme hva rådgivningsoppdraget skal gå ut på, og hvor omfattende det skal være. Kontrakten må fortolkes for å komme frem til hvilke plikter den profesjonelle utøver har påtatt seg i forhold til klienten. Arten og rammene for oppdraget vil være avgjørende for hvilke normer som skal legges til grunn ved vurderingen, og rammen for det ansvar som revisor kan pålegges. Men når ansvarsgrunnlaget skal fastsettes må man se på den norm og oppfatning som har dannet seg i profesjonen om hvordan oppdraget må utføres.

I forhold til aktsomhetsvurderingen har det antageligvis ikke så mye si om man klassifiserer profesjonsansvaret som et kontraktsansvar eller som et ansvar utenfor kontrakt. Kontraktsculpa har mange fellestrekk med de typiske profesjonsansvarssituasjoner. I begge tilfeller er erstatningsansvar betinget av at debitor skulle og kunne ha handlet annerledes enn han har gjort. I begge ansvarsformer er de en samfunnsmessig og ikke en moralsk dom som skal felles. I begge tilfeller vil normer uttrykt i lovgivning eller faglige standarder kunne gi premisser for bedømmelsen.

Som en sammenfatning vil jeg si at man ved drøftelsen av innholdet av culpanormen ved revisors rådgivning, må være åpen for typiske trekk både fra kontraktsansvaret og deliktsansvaret. I forhold til aktsomhetsvurderingen trekker jeg derfor i tvil om det er nødvendig å foreta en klassifisering av rådgivningsansvaret som enten et kontrakts eller deliktsansvar.

2.4 Solidaransvaret – selskapsansvaret

Etter revisorloven § 8-1 annet ledd er revisjonsselskapet og den revisor som har utført et oppdrag på selskapets vegne, solidarisk ansvarlig for den skade som har oppstått. Dette innebærer at skadelidte kan velge om erstatningskravet skal reises mot begge i fellesskap, eller mot den hvor muligheten for å få erstatning er størst. På grunn av kravene til forsikringsdekning vil det som regel ikke ha den store praktiske betydning om skadelidte reiser kravet mot den ene eller den annen, fordi skadelidte uansett om han saksøker revisorselskapet eller den aktuelle revisor, vil få sitt tap dekket av skadevolderens forsikringsselskap.

3 Culpanormen ved profesjonsansvaret

3.1 Betydningen av at revisors ansvar er et profesjonsansvar

Revisors ansvar er, som jeg tidligere har nevnt, det vi kan kalle et profesjonsansvar. Profesjonsansvaret er en spesiell variant av den alminnelige culparegel. Reglene om profesjonsansvaret er utviklet i forbindelse med utøvelse av virksomhet innenfor en rekke liberale erverv. Det gjelder for eksempel et profesjonsansvar for leger, arkitekter, eiendomsmeglere, advokater og revisorer. Et fellestrekk ved profesjonsansvaret er at erstatningsbedømmelsen skjer etter en spesiell faglig målestokk, hvor det forventes en særlig sakkyndig innsats fra fagets utøvere.²⁰

At aktsomhetsvurderingen ved profesjonsansvaret gjennomgående vil være streng er et utgangspunkt som er slått fast flere ganger i høyesterettspraksis.²¹ Rt.1988 s.7

²⁰ Langsted (2001) s.187

²¹ Hagstrøm (2003) s.452 og Lødrup (1995) s.246 flg.

”Meglerdommen” og Rt.1998 s.740 om advokatansvar er to eksempler på hvordan strengheten ved profesjonsansvaret kan komme til uttrykk.

Rt. 1988 s.7 gjaldt krav fra en selger av en fast eiendom om erstatning for gevinstbeskatning som følge av salget. Eiendomsmegleren som formidlet salget av eiendommen, hadde ikke opplyst selgeren om at overdragelse ville utløse gevinstbeskatning. Tvistepunktet var om megleren burde ha opplyst selgeren om skatteplikten. Gevinsten på eiendommen var betydelig, slik at slik at eieren av eiendommen ville få en tung skattemessig belastning dersom skatteplikt forelå. Megleren var kjent med at selgeren skulle bruke salgssummen til anskaffelse ny bolig, og at han ville trenge hele beløpet salget innbrakte.. Høyesterett dømte eiendomsmegleren til å betale erstatning for tapet ved det oppståtte skattekravet. Utgangspunktet var uttalelser i forarbeidene om en eiendomsmeglers opplysningsplikt. (NOU 1987 s.14), hvor det heter at en eiendomsmegler bør ha ”plikt til å gi opplysninger om faktiske og rettslige forhold som har betydning for handelen og gjennomføringen av denne”. Avgjørende for meglerens ansvar var at ”hensett til de konkrete omstendigheter som her forelå, hadde *megleren* en meget sterk oppfordring til å ta de skatterettslige sider ved overdragelsen opp med klienten og sørge for, slik det var god anledning til, at det ble forelagt firmaets konsulent”(s.13). Denne unnlatsen ble bebreidet megleren ”som uaktsom, og megleren har således påført det firma han handlet på vegne av, et erstatningsansvar”.

I denne dommen ble megleren pålagt et ansvar som i alminnelighet lå utenfor hans oppdrag. Dette illustrerer at strengheten ved profesjonsansvarets aktsomhetsnorm kan føre til at profesjonsutøveren pålegges ekstra plikter.

Rt.1998 s.740 gjaldt ansvar for en advokat i anledning av at foreldelsesfristen overfor et forsikringsselskap som selvskyldnerkausionist ikke var blitt avbrutt. Høyesterett påpekte at dette måtte skyldes at ”Han kan ikke ha vært klar over bestemmelsen i foreldelsesloven § 7. Manglende kunnskap om dette hos en advokat, eller forglemmelse av regelen, må generelt anses som erstatningsbetingende uaktsomhet. Det må kreves at en advokat er ekstra påpasselig i forbindelse med foreldelsesfrister. Aktsomhetsnormen på dette området er streng”(s.747).

Denne dommen viser en annen side av strengheten ved aktsomhetsnormen. Her settes det strenge krav til profesjonsutøverens kunnskapsnivå. I denne dommen sier Høyesterett uttrykkelig at aktsomhetsnormen på dette området er streng.

Det finnes flere dommer som bekrefter at Høyesterett benytter en streng aktsomhetsnorm når det gjelder profesjonsansvar, se for eksempel Rt. 1989 s.1318 ”Testamentsdommen” (omhandler en advokats profesjonsansvar), Rt. 2000 s.679 (som inneholder klare signaler

om strenge krav ved finansiell rådgivning)og Rt. 2001 s.1702(som oppstiller strenge krav når det gjelder advokaters rådgivningsansvar).

At det gjelder et strengt profesjonsansvar også når revisor yter rådgivning slår Høyesterett fast i Rt.2002 s.286.

I denne dommen ble et revisjonsselskap dømt til å betale erstatning for uaktsom rådgivning i forbindelse med verdsettelse av aksjene i et selskap og de negative skattemessige konsekvenser dette fikk for klienten.

I denne dommen var revisors oppdrag ikke formelt et oppdrag om skatterådgivning, men verdsettelse av aksjer i henhold til forskriften av 13.feb.1992 om overgang fra gammelt til nytt regime for gevinstbeskatning ved salg av aksjer. Reelt sett dreiet det seg om skatterådgivning, nemlig hvordan klienten kunne oppnå oppregulering av inngangsverdi på sine aksjer slik at skattepliktig gevinst ved eventuelt salg ble lavest mulig. Her sviktet revisor sine oppgaver i forhold til regelverket relativt klart ifølge Høyesterett. Selv om overgangsreglene fra 1992 nå er en saga blott, slår høyesterettsdommen generelt fast at det i slike saker stilles høye kvalitetskrav til den bistand som gis av revisor, og at det her gjelder et strengt profesjonsansvar. Høyesterett bemerket om dette (s. 292): *"Vi er på et fagområde hvor det stilles høye kvalitetskrav til den tjenesteyting som gis, og hvor det må gjelde et strengt profesjonsansvar, sml. bl.a. Rt.2000 s.679 og Rt.1995 s.1350."*

I denne dommen slår Høyesterett uttrykkelig fast at revisors rådgiveransvar er et profesjonsansvar, og at det stilles høye kvalitetskrav til den tjenesteyting som gis. Høyesterett viser i denne dommen til andre dommer om profesjonsansvar (Rt. 200 s.679, som handler om en banks rådgivningsansvar, og Rt. 1995 s.1350, som handler om profesjonsansvaret for en eiendomsmegler). Dette taler for at det som sies om aktsomhetsnormen i andre dommer om profesjonsansvar også vil være relevant ved revisors rådgivningsansvar.

Konsekvensen av at revisors ansvar er et profesjonsansvar, er at aktsomhetsnormen er strengere enn den aktsomhetsnorm som gjelder ved "dagliglivets handlinger". Dette vil si at dersom revisor påtar seg arbeidsoppgaver som forutsetter faglig ekspertise, uten å ta faglige forbehold, må ansvaret også bedømmes etter en profesjonell norm.²² De forventninger som bør stilles til yrkesutøveren står sentralt ved vurderingen av om ansvar skal inntre.

²² Hagstrøm (2003) s.453 og Langsted (2001) s.186.

Utgangspunktet er at dersom revisor for eksempel tilbyr å yte klienten juridisk rådgivning, vil klienten, uansett om dette spesifikt har vært drøftet eller ikke, med rimelighet kunne forvente at revisor, så vel utdanningsmessig som erfaringsmessig, er i stand til å yte den rådgivning på et faglig forsvarlig nivå.²³

Det er en objektiv norm som anvendes innenfor profesjonsansvaret. Dette illustreres av Rt.1994 s.1430.

Dommen handler om en advokats ansvar for sin fullmektigs rådgivning i forbindelse med et rettsforlik. Høyesterett tok utgangspunkt i at den usikkerhet som normalt foreligger i en forlikssituasjon, innebærer at det vanskelig *"kan bli tale om et erstatningsansvar med mindre advokatens rådgivning ut fra en generell faglig vurdering - hvor det er tatt hensyn til den usikkerhet og det element av skjønn som jeg har nevnt – klart må anses som uforsvarlig"* (s.1436). Advokatfullmektigen gjorde en feilvurdering som bestod i at han la til grunn at det forelå ansvarsgrunnlag i et motsøksmål til et erstatningskrav. Ved uforsvarlighetsvurderingen uttalte Høyesterett: *"Advokat C's begrensede erfaring kan etter mitt syn ikke medføre at an stiller mindre krav til ham enn det man vil gjøre til en alminnelig erfaren advokat"* (s.1437).

Dommen viser at Høyesterett ikke godtar uerfarenhet i seg selv som en unnskyldningsgrunn. Det avgjørende er hva man begir seg inn på, ikke hvilke individuelle forutsetninger den handlende har.²⁴ Av dommen kan vi utlede at innenfor den generelle kompetanse må den profesjonelle norm anvendes, selv om den aktuelle revisors arbeid ikke holder mål etter fagets standard.

Revisor kan yte rådgivning på mange forskjellige områder. Ofte gir han råd skatterett, han kan gi råd innen selskapsrett, for eksempel i forbindelse med omstruktureringer av selskaper, og noen ganger gir han råd om finansiering. Når man skal avgjøre hvorvidt revisor i et gitt fall skal idømmes ansvar for mangelfull rådgivning, vil revisors ansvarsnorm vil som utgangspunkt ikke være forskjellig fra den ansvarsnorm som andre rådgivere innenfor samme område er underlagt.²⁵ Revisor skal for eksempel levere samme kvalitet av bistand, som den som stilles krav om ved advokater dersom revisor begir seg

²³ Halling-Overgaard (2003) s.252.

²⁴ Hagstrøm (2003) s.457.

²⁵ Halling-Overgaard (2003) s.202.

inn på juridisk rådgivning, og samme kvalitet som andre finansielle rådgivere dersom han begir seg ut på rådgivning innen dette området.²⁶

Det er således neppe prinsipiell forskjell mellom advokat- og revisoransvaret vedrørende skatterådgivning.²⁷ Og har revisor for eksempel påtatt seg å yte rådgivning til en klient i forbindelse med utforming av en aksjeoverdragelsesavtale, samt gjennomføring av så vel den juridiske som den skatte- og regnskapsmessige due diligence, vil de krav som stilles til revisor i forbindelse med utøvelse av den juridiske due diligence mest naturlig skulle utledes av den norm som gjelder ved bedømmelsen av advokater på dette området. Dette betyr at dersom det kommer en erstatningssak, og klienten kan påvise at revisor enten ikke selv satt med de nødvendige forutsetninger for å gjennomføre en due diligence, eller kanskje mer relevant, i revisjonsfirmaet ikke hadde juridisk utdannet personale som kunne utføre denne oppgave, vil dette bli et tungtveiende argument for at revisor kan være erstatningsansvarlig. Grunnen er at det i realiteten er tale om at revisor i så fall har påtatt seg en arbeidsoppgave for klienten uten at revisor har sikret seg at han kunne utføre denne oppgave på det nivå som må kreves av enhver profesjonell rådgiver som påtar seg en gitt arbeidsoppgave.²⁸

Dette innebærer at revisorer, så vel som andre liberale ervervsutøvere, bør kjenne sin begrensning. Revisorer bør generelt kun påta seg erverv som de er i stand til å takle profesjonelt. De bør ikke påta seg oppgaver som ikke omfattes av den kompetanse som revisorutdannelsen gir, og en revisor må heller ikke påta seg oppgaver som den aktuelle revisor ikke personlig mestrer.²⁹ Når revisor går utover sitt spesielle juridiske kompetanseområde bør han søke hjelp hos, eller eventuelt henvise klienten til, advokater eller andre juridiske rådgivere. Profesjonens medlemmer må velge enten å utføre et tilbudt arbeid på forvarlig måte eller å nekte å påta seg oppgaven.

Partene kan i sin avtale innskrenke de plikter profesjonsutøveren skal ha, for eksempel ved at det mot et mindre vederlag enn det sedvanlige skal gjøres en mer begrenset innsats. Men selv om man avgrenser et oppdrag på denne måten, kan ikke dermed innebære at den faglige standard skal være mindreverdige. Selv om kontrakten kan sette rammene for

²⁶ Halling-Overgaard (2003) s.197.

²⁷ Langsted (2001) s.209. Se også Vinding Kruse (1990) s.79 flg.

²⁸ Halling-Overgaard (2003) s.253.

²⁹ Langsted (2001) s.187-188.

oppdraget, vil de faglige forventninger normalt måtte fastlegges ut fra bransjens eller profesjonens standard.³⁰

Selv om kravet til en forsvarlig profesjonsutøvelse settes høyt, er det likevel er rom for feil og feilvurderinger. Dette har Høyesterett fastslått i flere dommer. Rt.1999 s.408 er et eksempel.

Her ble en eiendomsmegler frifunnet for ansvar. Han hadde opptrådt i overensstemmelse med god meglerskikk. Under henvisning til dommen i Rt.1995 s. 1350 uttaler Høyesterett at selv om profesjonsansvaret er strengt, ”er det likevel et visst spillerom for kritikkverdig atferd hos megleren før det er tale om erstatningsbetingende uaktsomhet”.

Det strenge profesjonsansvaret må undergis visse innskrenkninger. Revisors profesjonsansvar forutsetter at han har handlet under utøvelsen av sin profesjon. Dersom revisor bare er spurt til råds underhånden av en kollega eller lagt ut om sitt syn på fagets problem under en selskaplig sammenkomst, vil profesjonsansvaret ikke gjelde.³¹

Sammenfatningsvis kan man si at konsekvensen av at revisors ansvar er et profesjonsansvar, er at han ved utøvelse av profesjonell rådgivning må vurderes ved en relativt streng aktsomhetsnorm. Denne normen vil være objektiv innenfor det aktuelle rådgivningsområde. Revisor må derfor sørge for å besitte nødvendige kunnskaper når han yter rådgivning.

3.2 Nærmere om profesjonsnormen ved rådgivning

I dette punktet vil jeg gå nærmere inn på innholdet av profesjonsnormen som gjelder ved profesjonell rådgivning, og drøfte hvor strengt ansvaret bør være når revisor begir seg inn på profesjonell rådgivning

³⁰ Hagstrøm (2003) s.453.

³¹ Gomard (1958) s.367.

Når en klient betaler en profesjonell rådgiver for å få råd om et spørsmål eller et problem, har hans klient en berettiget forventning om at rådgivningen er av en viss kvalitet. Dette taler for at man bør kunne kreve at revisor skal kunne gi klare råd til klienten, som klienten bør kunne gå ut ifra at det er trygt å følge. På den annen side er det imidlertid klart at mange av de spørsmål revisor får, vil det ikke være noen fasit på, slik at løsningene kan fremstå som mer eller mindre usikre. Dette taler for at selv om aktsomhetsnormen er streng, kan ikke rådgivningen innebære at revisor har tatt på seg noe resultatansvar. Dersom resultatet av en rådgivning ikke blir som klienten hadde håpet, eller til og med dersom resultatet av en rådgivning ikke blir som revisor, som profesjonell rådgiver, har forespeilet klienten, er det langt fra sikkert at klienten vil ha krav på å få sitt tap erstattet. Bare dersom revisor uttrykkelig har gitt en garanti for et visst utfall, vil revisor ha påtatt seg et resultatansvar, slik at klienten vil ha et sikkert erstatningskrav.

Når den nærmere aktsomhetsnormen for revisors profesjonsansvar skal fastlegges må man foreta en avveining der man på den ene side må ta i betraktning at klienten har en berettiget forventning om en viss kvalitet, mens revisor likevel ikke kan pålegges et garantiansvar for resultatet av sin rådgivning.

Det er visse minimumskrav man med rimelighet kan stille til den som, mot vederlag, tilbyr profesjonell rådgivning. Klienten har til stadighet en berettiget forventning om at revisors løsningsforslag som minimum er basert på kjennskap til rettsreglene og den foreliggende offentlig tilgjengelige praksis³² på det aktuelle området. Dersom det er en klar og stabil rettsstilstand, er det klart at revisor bør kjenne rettsstilstanden. Dersom det er en uavklart rettsstilstand, eller det handler om en rettsstilstand som er lite kjent, vil domstolene trolig

³² Begrepet ”offentliggjort praksis” er det ganske vanskelig å definere entydig i dag, ettersom IT-utviklingen har medført en betydelig økning i adgangen til så vel administrative avgjørelser som domstolsavgjørelser. Det må derfor i den enkelte sak konkret vurderes hvilke krav som kan stilles til ajourføringen av rådgivers viten om rettsstillingen.

være mer tilbakeholdne med å pålegge revisor ansvar for feilaktig rådgivning.³³ En dansk høyesterettsdom i UfR 1985.489 H tyder i alle fall på dette:

I denne dommen var en advokat ikke erstatningsansvarlig i forbindelse med at han ikke hadde anbefalt en ganske komplisert suksessmodell ved utlegg av en eiendom. Høyesterett fastslo ved dommen at det nok var en plikt for advokaten til å gi råd til arvingene om hvilken løsning som var mest fordelaktig ved utlegg av eiendommen, men da det konkret var tale om en ganske innviklet og spesiell løsning, fant Høyesterett at advokaten, i det konkrete tilfellet, ikke hadde pådratt seg erstatningsansvar på grunn av manglende kjennskap til dette. Utslagsgivende for Høyesterett var at den mer optimale løsning som det var mulighet for i dommen ikke på rådgivningstidspunktet var alminnelig kjent i rådgiverkretser.³⁴

I denne dommen lot den danske Høyesterett være å pålegge en advokat ansvar for feilaktig rådgivning på grunn av at det generelt var manglende kunnskap blant rådgivere om den aktuelle rettstilstand. Denne dommen kan tale for at revisor til en viss grad vil kunne påberope seg rettsvillfarelse som unnskyldningsgrunn dersom det er en generell usikkerhet om et rettsområde.

Men praksis fra norsk Høyesterett viser at dette synspunktet må anvendes med forsiktighet. Dommen i Rt. 2001 s.1702, som handler om advokaters rådgivningsansvar, går i en annen retning enn den nettopp nevnte danske dom. Den norske høyesterettsdommen setter svært strenge krav til advokaten når det gjelder krav til kunnskap om rettstilstanden. Dommen markerer en skjerpelse av advokaters rådgivningsansvar, og er et viktig signal om profesjonsansvarets utvikling i alminnelighet.³⁵

Dommen handler om skattemessig motiverte investeringer etter omstrukturering av et selskap. Et selskap tegnet andel med tilknyttet opsjon i et kommandittselskap i tillit til sin advokats uforbeholdne råd om skattespørsmål ved investeringen. Da selskapet erklærte opsjonen som planlagt, var rederiet kommet i så alvorlige økonomiske vanskeligheter at det ikke kunne oppfylle sine forpliktelser. Selskapet ble påført tap. I selvangivelsen for 1990 krevde selskapet fradrag bl.a. for avskrivninger på andelen i kommandittselskapet. Ved ligningen ble selskapet ikke ansett som eier i relasjon til skattereglene, og kontantvederlag ble bedømt som et ordinært lån. Av disse grunner ble inntektsfradragene nektet. Selskapet ble også pålagt tilleggsskatt.

³³ Halling-Overgaard (2003) s.225.

³⁴ Halling-Overgaard (2003) s.223-224. Dommen er også nærmere kommentert i Vinding Kruse (1990) s.88 flg., særlig s. 92-99.

³⁵ Hagstrøm (2003) s. 453.

Selskapet krevde erstatning av advokaten for de tap det var påført som følge av rådgivningen. På tross av at begge fraksjoner i Høyesterett kom til at ansvar var foreldet, ga flertallet en inngående vurdering av ansvarsspørsmålene. For vurdering av om advokaten hadde utvist ansvarsbetingende uaktsomhet ved skatterådgivningen, var det sentrale at advokaten reservasjonsløst hadde gitt uttrykk for at transaksjonen ville gi avskrivningsfradrag, og uten at det var problematisert omkring salgsopsjonen. På dette punkt må flertallets vurdering sies å være streng. Førstvoterende uttalte her: *"Spørsmålet er så om dette at [advokaten] uttrykte seg reservasjonsløst om de skattemessige forhold vedrørende gjenkjøpsavtalen, må bebreides ham som uaktsomt"* (s. 1709). Som en veiledende retningslinje ble det fremholdt at *"Så lenge en klient ikke direkte etterspør en nærmere utdyping eller ønsker en juridisk betenkning, må en advokat som utgangspunkt kunne gi klare og forbeholdsløse råd på områder der rettsstilstanden fremstår som entydig og uomtvistet"* (s. 1709). Høyesteretts flertall fremholdt videre: *"Det er også på det rene at det høsten 1990 var en alminnelig oppfatning blant skatterettsjurister, både advokater og personer med tilknytning til ligningsmyndighetene, at gjenkjøpsavtaler ikke hindret fradragsrett"* (s. 1709). Når flertallet allikevel kom til at skatterådgivningen hadde vært uaktsom, skyldtes dette at bildet ikke var helt entydig om disse for skatteyteren risikable spørsmålene. Det var på investeringstidspunktet en oppfatning blant mange jurister, at dersom opsjonsavtalen i realiteten var *"en forkledd gjenkjøpsavtale"* slik at eireforholdet ikke var reelt, måtte skattefradrag nektes. I tillegg hadde Skattedirektoratet i en intern melding av april 1990, som var vel kjent i det skatterettslige miljøet, hadde påpekt at det ved gjennomføringen av ligningen for 1989 måtte rettes særlig oppmerksomhet mot skattemotivert handel med driftsmidler, for eksempel skip og KS-andeler uten reell overføring av eierposisjon. På denne bakgrunn konkluderte flertallet: *"Med de usikkerhetsmomenter som tross alt forelå, mener jeg derfor at [advokaten] burde vært noe mindre sikker da han foreslo en skattemotivert disposisjon av denne typen for [klienten] så sent som i november 1990. Det fremsto som særdeles gunstig, så gunstig at det burde gitt grunnlag for en tanke om at det kanskje ikke var så sikkert at ligningsmyndigheter og domstoler ville akseptere den ut fra gjeldende skatterett. Noen domstolsavgjørelse med prejudikatverdi forelå ikke vedrørende gjenkjøpsavtaler i kommandittforhold. Jeg nevner også at [rederiet] selv tok forbehold om de skatterettslige konsekvenser da opsjonsordningen ble utarbeidet"* (s.1710).

Høyesterett setter her svært strenge krav til advokaten. Det er nok trolig de færreste advokater som har en slik oversikt over rettsstilstanden som flertallet i Høyesterett forventer.³⁶

Denne dommen taler for at det skal svært mye til før den norske Høyesterett vil anse godtar en generell usikkerhet på et rettsområde som unnskyldelig for en profesjonell rådgiver, slik at han slipper ansvar. Selv om denne dommen handler om advokater, vil kravene til en

³⁶ Hagstrøm (2003) s. 455.

revisor sannsynligvis være like strenge, siden aktsomhetsnormen ved profesjonsansvaret er en objektiv norm (jfr.pkt.3.1).

Det er som sagt (i pkt.3.1) rom for feilvurderinger selv om man opptrer som profesjonell rådgiver. Det er ikke slik at enhver feil vil kunne utløse et erstatningsansvar. Som nevnt i forrige punkt, har Høyesterett flere ganger (Rt. 1999s.408 og Rt.1995 s.408) uttrykt at *”det er et visst spillerom for kritikkverdig atferd...før det er tale om erstatningsbetingende uaktsomhet”*. Også i Rt. 2001 s.1702, som handler om advokaters rådgivningsansvar, kommer førstvoterende med en uttalelse som tilsier at dette også gjelder ved rådgivning. Det ble her uttalt (s. 1708): *”Jeg er enig med [skadelidte] i at den yrkesetiske normen er relevant for den erstatningsrettslige aktsomhetsvurdering, men bemerker at det rimeligvis ikke kan være slik at ethvert normbrudd må anses som erstatningsbetingende uaktsomhet.”*

Selv om normen i utgangspunktet er uavhengig av rådgiverens bransjemessige bakgrunn, må det antas at det kan ha betydning for ansvarsbedømmelsen i skjerpende retning dersom den aktuelle rådgiver har spesialisert seg særlig innenfor det området rådgivningsoppdraget handler om.³⁷ Dersom en revisor har spesialisert seg innenfor skatterett, vil dette for eksempel kunne skjerpe aktsomhetsnormen, slik at den aktuelle revisor vil bedømmes strengere enn en revisor uten særlig spesialisering innen skatterett. Det må i denne forbindelse kunne forventes at domstolene i dag vil kunne dra inn det forhold at mange større revisjonsfirma gjør en dyd av å ha en høyt spesialisert skatteavdeling, som utarbeider forslag til for eksempel generasjonsskifteløsninger, konsernomstruktureringer m.m. Hvis klienten, eventuelt på revisors initiativ, blir presentert for en løsning utarbeidet av en særlig sakkyndig på området, må klienten dermed også kunne stille større krav til kvaliteten av den forestående løsning.³⁸ Hvis klientens valg av rådgiver eller rådgivningsresultat, er begrunnet i den aktuelle rådgivers særlige innsikt på et gitt område, vil dette altså kunne få betydning når en skal ta stilling til hvorvidt det foreligger culpa. Grunnen er at dette vil øke

³⁷ Halling-Overgaard (2003) s.202.

³⁸ Halling-Overgaard (2003) s.226.

klientens forventninger til resultatet av rådgivningen. Om det i det enkelte tilfelle får betydning, må bero på en konkret vurdering.

Som en sammenfatning kan det sies at selv om revisors erstatningsansvar regnes som et profesjonsansvar, og at aktsomhetsnormen derfor er streng, innebærer ikke dette at revisor har et resultatansvar. Profesjonsansvaret innebærer ikke mer enn at revisor skal ha handlet som en aktsom rådgiver på området. Kravet er at revisor skal gi så gode råd som mulig, basert på normal faglig innsikt på området. Bare dersom rådgivningens karakter i vesentlig omfang avviker fra dette, har revisor handlet culpøst.³⁹

4 Culpavurderingen ved revisors rådgivning

4.1 Innledning

Lovgrunnlaget for revisors erstatningsansvar er revisorloven § 8-1. Den lyder slik:

”Revisor plikter å erstatte skade som denne forsettelig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag.

Et revisjonsselskap er solidarisk ansvarlig med en revisor som har utført oppdraget på dets vegne.”

Erstatningsplikter gjelder etter ordlyden skade som revisor har voldt ”under utførelsen av sitt oppdrag”. Erstatningsansvaret omfatter altså ethvert oppdrag en revisor/ et

revisjonsfirma utfører for klienten, enten det er lovpliktig revisjon eller annen bistand.⁴⁰

Etter ordlyden er også rådgivning omfattet av revisors erstatningsansvar. Også uttalelser i forarbeidene taler for at erstatningsansvaret også skal omfatte revisors rådgivning. I Ot.prp. nr.75 (1997-98) (Kap.11.3.5, 4.avsnitt) blir det uttalt følgende om dette:

”Erstatningsansvaret for revisor er imidlertid ikke begrenset til oppdrag som gjelder

³⁹ Halling-Overgaard (2003) s.223.

⁴⁰ se Inst.O. nr.25 (1998-99) s.62, første spalte, jfr. Hirsch (2004) s.36 pkt. 2.1.

lovpliktig revisjon. Departementet foreslår en endring i gjeldende rett på dette punktet ved at solidaransvaret foreslås gjort generelt ved all virksomhet revisjonsselskapet utfører.”

I dette kapittelet går jeg nærmere inn på innholdet i aktsomhetskravet i revisorloven § 8-1. Det er her et krav om at det foreligger en ”forsettelig eller uaktsom” handling eller unnlatelse.⁴¹ Dette innebærer at revisors erstatningsansvar er et tradisjonelt culpaansvar. Den alminnelige culparegel gjaldt for revisorer lenge før revisors erstatningsansvar først ble lovfestet i revisorloven av 1964 § 17a og aksjeloven av 1976 § 15-1. Senere ble begge disse bestemmelsene erstattet av § 8-1 i den nye revisorloven av 1999. Revisor er ikke erstatningsansvarlig for ethvert tap som oppstår. Skyldkravet i paragrafen er forsett eller uaktsomhet. En som har lidt et tap på grunn av feil som revisor har begått i sin yrkesutøvelse, kan altså kun oppnå erstatning fra revisor hvis han kan påvise at revisor har handlet uaktsomt eller forsettelig.⁴² Alminnelig uaktsomhet er tilstrekkelig.⁴³

Ordlyden i revisorloven § 8-1 gir liten veiledning om innholdet i aktsomhetskravet. Å henvise til at revisorene er erstatningsansvarlige etter en culparegel gir i seg selv liten opplysning om ansvarets innhold.⁴⁴ Culpanormen er en rettslig standard som gir dårlig veiledning for løsningen av spørsmålet om det foreligger ansvar i det konkrete tilfellet. Standarden henviser til andre normer når det gjelder å avgjøre om forholdet er rettsstridig.⁴⁵

⁴¹ Revisor kan bli erstatningsansvarlig både for handlinger og unnlatelser. Revisor påtar seg rådgivningsoppdrag, og dermed plikter, ved avtale med sin klient. Revisor kan på forskjellige måter bli holdt ansvarlig for forsømmelse av disse pliktene. Forsømmelsen kan bestå i at revisor har utført sitt arbeid på en faglig sett forsvarlig måte (altså ved handling). Men forsømmelsen kan også være at han har unnlatt å foreta handlinger som han hadde plikt til å foreta. Kontrakten vil altså ofte kunne forplikte til aktiv handling.

⁴² Gulden (1996) s.217.

⁴³ Gulden (1996) s.222.

⁴⁴ Langsted (2001) s.184.

⁴⁵ Aarum (1994) s.189.

Forarbeidene til revisorloven⁴⁶ gir liten veiledning når det gjelder ansvarsnormen ved rådgivning. I Ot.prp. nr.75 (1997-98) uttales: ” *Departementet legger som utgangspunkt til grunn at revisors erstatningsplikt i størst mulig grad bør reguleres av de alminnelige lovfestede og ulovfestede regler i norsk erstatningsrett. Utvalgets forslag bygger også på dette utgangspunktet.* ” (Kap.11.3.5, 1.avnitt). Forarbeidene henviser altså til de alminnelige lovfestede og ulovfestede regler i norsk erstatningsrett. Vi henvises her til en alminnelig culpavurdering. Vi må her søke veiledning i de momentene som rettspraksis og rettsteorien legger vekt på ved culpavurderingen. Spørsmålet om en handling er culpøs avgjøres tradisjonelt etter en vurdering av en rekke momenter.⁴⁷ Denne culpavurderingen består av både objektive og subjektive betingelser eller elementer.⁴⁸ Det objektive ansvarselement innebærer at det må foreligge en objektivt sett uforsvarlig atferd, og denne må kunne tilregnes skadevolderen som uaktsom. Spørsmålet om de subjektive betingelser foreligger, er et spørsmål om skadevolderen har utvist skyld. Dette er spørsmål om individuelle forhold hos skadevolderen. For at revisor skal kunne dømmes for uaktsom rådgivning må han ha objektivt sett ha opptrådt uforsvarlig ved rådgivningen. I tillegg må det ikke foreligge subjektive unnskyldningsgrunner for revisor.

Når det gjelder den objektive siden av culpavurderingen, altså spørsmålet om handlingen er rettstridig, må det for det første legges det vekt på normer utenfor erstatningsretten. Man søker her etter nærmere veiledning for aktsomhetsnormen i skrevne atferdsnormer, standarder og sedvaner på området. Det fremgår av domstolenes praksis at disse faktorene er relevante.⁴⁹ I pkt. 4.2 drøfter jeg de normer utenfor erstatningsretten som kan tillegges vekt når det skal avgjøres om revisor har utvist uaktsomhet ved sin rådgivning. Aktuelle normer vil her være den rettslige standarden ”god revisjonsskikk” og sedvaner på området

⁴⁶ Ot.prp. nr. 75 (1997-98) og NOU 1997:9

⁴⁷ Se om denne culpavurdering i Hagstrøm (1983) s.14 flg., Kjønsstad 2005 og Normann Aarum s.189 flg.

⁴⁸ Denne sontringen mellom objektive og subjektive betingelser er en tradisjonell sontring i nordisk teori. Se for eksempel Hagstrøm (1983) s.14 flg., Aarum s.187 flg. og Kjønsstad (2005).

⁴⁹ Hagstrøm (1983) s.16.

for rådgivningen. I tillegg vil kontrakten mellom revisor og klienten virke normerende for aktsomheten.

For det andre legges det i en tradisjonell culpavurdering vekt på ordinære erstatningsrettslige momenter som handlingens skadeevne, alternative handlingsmuligheter, tidsmomentet, vedrelaget og skadelidtes forhold. Disse momentene benyttes når man ikke finner tilstrekkelig veiledning i de objektive rettskildefaktorene. I slike tilfeller må man foreta en selvstendig rettslig vurdering av handlingen ved hjelp av disse momentene som har utkrystallisert seg i rettspraksis og den juridiske teori. Man må vurdere hvilke handlinger som bør kunne foretas erstatningsfritt og hvilke handlinger som det bør knyttes erstatningsansvar til. Betydningen av slike tradisjonelle culpamomenter ved revisors rådgivningsansvar drøfter jeg i pkt.4.3.

Når det gjelder den subjektive del av culpavurderingen, legges det vekt på skadevolderens forhold, som villfarelse og subjektive unnskyldningsgrunner. Betydningen av skadevolderens forhold drøfter jeg i pkt. 4.4.

Revisor har anledning til å forta ansvarsfraskrivelser i rådgivningskontrakten, men denne adgangen er ikke ubegrenset. Grensene for revisors adgang til å gjøre ansvarsfraskrivelser behandler jeg i pkt. 4.5.

Hvorvidt det foreligger culpa i en konkret situasjon, avhenger av en helhetsvurdering av alle disse objektive og subjektive momentene. Det utelukkes ikke at andre momenter kan ha vekt i en konkret situasjon.

Revisors handlinger må bedømmes ut fra hvordan situasjonen var da handlingen ble foretatt. Selv om culpavurderingen skjer etter at skaden er inntrådt, må vurderingen knyttes til de kunnskaper og den erkjennelse revisor hadde på handlingstidspunktet. Handlingen må vurderes ut fra de regler som gjaldt på dette tidspunktet. Senere endringer skal ikke komme

revisor til skade. Videre må culpavurderingen skje på grunnlag av de faktiske forhold slik de fremstod på handlingstiden.

4.2 Betydningen av skrevne normer utenfor erstatningsretten

4.2.1 Innledning

I en tradisjonell culpavurdering legges det, som sagt, vekt på normer utenfor erstatningsretten. Dette vil for det første omfatte ”skrevne atferdsnormer” som er nedfelt i lover eller forskrifter. Videre kan aktsomhetsnormer være nedfelt i standarder og sedvaner på området. Man kan ofte se i domspremisser at det legges vekt på hva som er vanlig fremgangsmåte på det feltet hvor det er voldt skade.

Når det gjelder revisors rådgiveransvar, har vi ikke skrevne atferdsnormer i lovgivningen. Revisorloven har ikke oppstilt regler for hvordan rådgivningen skal foregå. (Revisorloven har regler om i hvilken grad en revisor kan yte rådgivning overfor en klient, men en slik uavhengighetsregel gir ikke mye veiledning når det gjelder aktsomhetsnormen ved rådgivningen.) Det finnes heller ingen forskrifter som regulerer revisors rådgivningsvirksomhet. Mangelen på slike lovfestede atferdsnormer innebærer at aktsomhetsnormen ved revisors rådgivningsansvar må fastlegges på annet grunnlag.

For det første kan alminnelige rettsoppfatninger og sedvaner på området gi veiledning for aktsomhetsnormen. Når ansvarsnormen for revisors rådgivning skal fastlegges, vil den faglige standarden ”god revisjonsskikk” være med på å gi premisser for fastleggelsen. Denne standardens betydning behandles i pkt.4.2.2. Når det gjelder sedvaner på området, har det at revisors rådgivningsansvar er et profesjonsansvar stor betydning for aktsomhetsnormen. Normen vil være den som gjelder ved utførelse av den aktuelle type rådgivning. Sedvanenes betydning behandles samme med betydningen av ”god revisjonsskikk” i pkt.4.2.2. Når det gjelder profesjonsansvarets betydning for aktsomhetsnormen henvises det i tillegg til kap.3.

Ved utførelse av rådgivning vil det dessuten vanligvis foreligge en avtale mellom revisor og oppdragsgiver. Denne avtale eller kontrakt vil også danne rammen for det ansvar som revisor kan pålegges, og vil virke normerende for culpavurderingen.⁵⁰ Kontrakten vil til en viss grad fungere som en skrevet handlingsnorm i det konkrete tilfellet. Dette vil jeg behandle i punkt 4.2.3.

4.2.2 "God revisjonsskikk" og sedvaner

I dette kapittelet vil jeg se på betydningen av at revisorloven henviser til "god revisjonsskikk" som en aktsomhetsnorm, og betydningen av sedvaner som gjelder ved revisors rådgivning.

Revisorloven § 1-1 tredje ledd angir revisorlovens virkeområde for tilfeller der revisor utfører rådgivning. § 1-1 tredje ledd henviser uttrykkelig til § 5-2 annet ledd. Etter revisorloven § 5-2, annet ledd skal revisor "utføre sin virksomhet i samsvar med god revisjonsskikk". Dette innebærer at det er et generelt krav at god revisjonsskikk skal følges også når revisor yter rådgivning. Også forarbeidene til revisorloven støtter dette. I Ot.prp. nr.75 (1997-98) (Pkt.5.1.5.3, 3.avsnitt) uttales: "*Departementet legger til grunn at revisor bør ha plikt til å utføre all sin virksomhet (min understreking) i samsvar med god revisjonsskikk. Bestemmelsen bør ikke begrenses til å omfatte revisjon av årsregnskap for revisjonspliktig. Departementet viser i denne forbindelse til at det følger av RS 120 - «Rammeverk for standarder for revisjon og beslektede tjenester» at revisjonsstandardene med de nødvendige tilpasninger også skal anvendes ved revisjon av annen informasjon enn regnskaper og ved utførelsen av «beslektede tjenester».*"

God revisjonsskikk er en rettslig standard. Felles for slike standarder er at loven ikke gir direkte og konkrete kriterier for innholdet. De skal til enhver tid ha et innhold som svarer til

⁵⁰ Cordt-Hansen (2001) s.293.

den aktuelle rettsoppfatningen på området.⁵¹ En definisjon av god revisjonsskikk finnes i forarbeidene til aksjeloven av 1976, Ot.prp. nr. 19 (1974-75): ”Rammen for revisors virksomhet er under enhver omstendighet angitt under henvisninger til ”god revisjonsskikk”. Utkastet inneholder her en henvisning til de normer for revisjon som revisorene som yrkesgruppe har og i fremtiden vil utvikle. Det vil dermed være den oppfatning som til enhver tid er alminnelig blant dyktige og samvittighetsfulle utøvere av revisjonsyrket som vil være avgjørende.”

Standarden gir altså uttrykk for de holdninger og faglige oppfatninger som ”til enhver tid er alminnelig blant dyktige og samvittighetsfulle utøvere av yrket”. Som støtte for fortolkningen av innholdet i den rettslige standard, for å få et bilde av hva denne ”dyktige og ansvarsbevisste” yrkesutøver mener, har bransjeorganisasjonen Den norske Revisorforening utviklet normer og anbefalinger i standarder for god revisjonsskikk (betegnet som RS eller revisjonsstandarder). Revisorforeningens standarder gir utførlige regler om hvordan den lovpålagte revisjon skal utføres. Men når det gjelder revisors rådgivningsvirksomhet gir standardene liten veiledning. Angående dette tema er det stort sett bare revisors uavhengighetskrav som er behandlet. Disse handler blant annet om at revisor ikke kan kombinere rådgivningsoppdrag og revisjon for samme klient, slik at det kan true revisors uavhengighet. Dette gir liten veiledning når det gjelder aktsomhetsnormen ved revisors erstatningsansvar ved rådgivning.

Men revisorforeningens standarder er bare et uttrykk for holdninger og faglige oppfatninger som ”til enhver tid er alminnelig blant dyktige og samvittighetsfulle utøvere av yrket” på revisjonens område. Selv om det ikke er skrevet så mye om revisors rådgivningsansvar i RS’ene innebærer ikke dette at det ikke finnes holdninger og faglige oppfatninger om dette. God revisjonsskikk refererer seg både til normer og vaner utenfor rettssystemet. I rettskildelæren skilles det skarpt mellom sedvanen (dvs.faktisk atferd) og den såkalte alminnelige rettsbevissthet. Ved culpabedømmelsen har disse faktorene lett for å gli over i

⁵¹ Cordt-Hansen (2001) s.159.

hverandre, idet det gjerne antas at oppfatninger som har et mer autorativt grunnlag, som for eksempel revisorforeningens regler for god revisjonsskikk, også følges i praksis.⁵²

Henvisningen til god revisjonsskikk kan når det gjelder revisors rådgivningsansvar kan ses som en henvisning til den bransjepraksis og de sedvaner som gjelder for rådgivning. Dette innebærer at bransjepraksis får langt større vekt enn den har etter vanlig rettskildeteori. Ved aktsomhetsvurderingen søkes det her veiledning i hva som er vanlig fremgangsmåte på det feltet hvor det er forvoldt skade.⁵³ Innholdet av aktsomhetsnormen kan her være fastlagt på sedvanemessig grunnlag, slik at de uskrevene, men etterlevde og hedvunne regler regler for hva som må regnes som forsvarlig må legges til grunn.⁵⁴ Sedvanen setter her krav om nødvendige kvalifikasjoner. I tillegg gjelder det etter sedvane et alminnelig lojalitetskrav i forholdet mellom rådgiveren og klienten. Dette lojalitetskrav innbefatter at rådgiveren er forpliktet til å handle i kundens interesse, og det er en forutsetning for dette at rådgiveren ikke enten selv har eller, mer sannsynlig, representerer motstridende interesser i forhold til kundens interesser.⁵⁵ Avgjørende for hvordan revisors atferd skal bedømmes i sånne tilfeller, blir først og fremst dem mellom klienten og revisors inngåtte avtale, herunder også de berettigede forventninger klienten med rimelighet kan vente innfridd når en profesjonell rådgiver mot vederlag har påtatt seg en oppgave for klienten.⁵⁶ Se mer om innholdet i profesjonsnormen i kap.3.

Revisor kan yte rådgivning på mange forskjellige områder. Når revisor er rådgiver vil revisors atferd derfor ofte bedømmes etter en annen norm enn den rettslige norm for god revisjonsskikk. Likevel kan den rettslige standarden god revisjonsskikk ha innvirkning på

⁵² Hagstrøm (1983) s.29.

⁵³ Man kan ofte se i domspremisser at det legges vekt på hva som er vanlig fremgangsmåte på det feltet hvor det er forvoldt skade, se Kjønsstad (2005) s.90.

⁵⁴ Nygaard (2000) s. 176.

⁵⁵ Halling-Overgaard (2003) s.83.

⁵⁶ Halling-Overgaard (2003) s.194.

hva som implisitt kan tolkes inn i oppdraget, så langt de passer.⁵⁷ Det kan for eksempel være aktuelt å se på hva standarden sier om revisors uavhengighetskrav når man skal tolke innholdet i en kontrakt om rådgivning som er inngått mellom revisor og en revisjonsklient. Ved usikkerhet bør ikke kontrakten tolkes slik at revisor har påtatt seg et oppdrag i strid med uavhengighetskravene.

Domstolene vil i alminnelighet legge en sedvane til grunn ved culpabedømmelsen når den er kjent og anerkjent innenfor det aktuelle livsområde som en forsvarlig handlemåte. Dersom en handling ikke stemmer overens med sedvanen har det formodningen for seg at den er rettstridig.⁵⁸ Men den gode skikk eller sedvanen trenger ikke bli lagt til grunn som norm for aktsomhetsvurderingen. Det må foretas en godhetsvurdering. Av hensyn til skadelidte kan det være grunn til at domstolen vurderer om kravet til aktsomhet bør ligge på et høyere nivå enn god revisjonsskikk og sedvaner på området tilsier. I siste instans er det domstolene som fastsetter innholdet i den rettslige standard i forbindelse med saker som måtte bli forelagt for prøving.⁵⁹ Ingen bransje kan senke kravene ved å utarbeide normer og anbefalinger som er mer liberale enn det den vanlige oppfatning, og praksis, gir uttrykk for.⁶⁰ Under alle omstendigheter må domstolene ved sin utfylling av god skikk-kravet og sedvaner sørge for at standardens faglige ”baktropp” ikke sakker for langt bak etter utviklingen.⁶¹ I tillegg kan det forekomme situasjoner hvor andre momenter ved culpavurderingen (se pkt.4.3 og 4.4) kan gjøre en handling ansvarsbefriende, slik at ikke enhver opptreden i strid med sedvaner eller god revisjonsskikk nødvendigvis vil være ansvarsbetingende.

Sammenfatningsvis kan man si at ”god revisjonsskikk” og sedvaner på rådgivningsområdet er relevante faktorer ved aktsomhetsvurderingen. Revisorlovens henvisning til ”god

⁵⁷ Gulden (1996) s.258.

⁵⁸ Hagstrøm (1983) s.30 og Rt.1959 s.1244.

⁵⁹ Cordt-Hansen (2001) s.21.

⁶⁰ Cordt-Hansen (2001) s.160.

⁶¹ Langsted (2001) s.192.

revisjonsskikk” innebærer at bransjepraksis får større vekt enn den har etter vanlig rettskildeteori.

4.2.3 Kontraktens betydning for aktsomhetsvurderingen

Når revisor påtar seg rådgivningsoppdrag for en klient vil dette skje ved at det inngås en avtale mellom revisor og klienten. I denne avtalen fastlegges både innholdet og omfanget av revisors arbeidsoppgaver. Innholdet av denne avtalen vil selvsagt være av betydning, og påvirker utformingen av ansvarsgrunnlaget, når det er tale om et mulig erstatningsansvar overfor klienten.⁶² Det er nettopp under utførelsen av oppdraget for skadelidte at profesjonsutøveren har påført skadelidte et tap.⁶³ I dette kapittelet behandler jeg kontraktens betydning for aktsomhetsvurderingen.

Et ansvar overfor klienten forutsetter naturligvis at revisor har påtatt seg å utføre et arbeid for denne. Revisor skal i utgangspunktet bare utføre det arbeid som er avtalt, og som han blir betalt for. Når man skal ta stilling til hvorvidt en revisor har påtatt seg en konkret oppgave,⁶⁴ må man altså for det første se på det som er avtalt mellom revisor og klienten om deres gjensidige forpliktelser. Men ved rådgivningsavtaler mellom klient og revisor vil det nærmere innhold av rådgivning ofte ikke være angitt i selve avtalen. Kanskje er bare

⁶² Enkelte forfattere ha gått langt i å nedtone kontraktens betydning for aktsomhetsvurderingen. Et eksempel er Gomard. Etter hans oppfatning påvirker kontrakten i alminnelighet ikke culpabedømmelsen på området for profesjonsansvaret. Han mener at avtalens enkelte vilkår og partenes forventninger i alminnelighet er uten betydning for anvendelsen av culpregelen ved mislighold av kontrakter, hvor den rette prestasjon av debtors ytelse forutsetter en særlig kvalifisert utdanning, og hvor feil ved prestasjonen kan få alvorlige følger for kreditor. Han mener det er den faglige tradisjonen, altså en profesjonsnorm som skal bestemme ansvarsgrunnlaget, se Gomard (1958) s. 365.

⁶³ Langsted (2001) s.187.

⁶⁴ Eksempelvis ved å forestå så vel de skatte- som de selskapsrettslige oppgaver i forbindelse med gjennomføringen av en fusjon mellom to aksjeselskaper.

rådgivningens emne er omtalt. Man må da videre se på omstendighetene i forbindelse med avtaleinngåelsen (herunder for eksempel partenes forutsetninger, formålet med avtalen).⁶⁵ Dersom dette ikke skaper den nødvendige klarhet, vil utgangspunktet trolig være, at i det omfang det er tale om en oppgave som naturlig faller innenfor revisors arbeidsområde som rådgiver (for eksempel skatterådgivning), vil revisor, som utgangspunkt anses for å ha påtatt seg denne oppgave. Er det derimot tale om en arbeidsoppgave som ikke naturlig faller innenfor revisors arbeidsområde, vil utgangspunktet omvendt være at revisor ikke har påtatt seg denne arbeidsoppgave.⁶⁶

Kontrakten vil bestemme arten av revisors oppdrag. Dette vil være avgjørende for hvilken profesjonell norm som skal anvendes. Dersom revisor for eksempel yter skatterådgivning, må revisor (som sagt i kap.3) bedømmes etter den norm som gjelder for profesjonelle skatterådgivere. Dersom revisors oppdrag derimot går ut på finansiell rådgivning, er det normen for finansiell rådgivning som vil være avgjørende for kravene til aktsomhet.

Dersom rammene for rådgivningsoppdraget er klart og entydig definert i avtalen, vil kravene til den faglige gjennomføringen gjerne settes strengere enn dersom oppdraget er noe mer diffust utformet.⁶⁷ Grunnen til dette er at et klart og entydig rådgivningsoppdrag vil gi revisor en klarere oppfordring til å finne en løsning på den aktuelle problemstillingen. Revisor vet her hva han har å jobbe ut fra. På samme måte vil klienten få klarere forventninger til resultatet av rådgivningen.

Revisor skal, som sagt, som utgangspunkt bare utføre det arbeid som er avtalt, og som han blir betalt for. Det må kunne avtales at revisor bare skal utføre et begrenset oppdrag. Det er for eksempel mulig å avtale at revisor skal utføre foreløpige beregninger eller beregninger på et ufullstendig grunnlag for klienten. Hvis de relevante reservasjoner vedrørende

⁶⁵ Her må det foretas en tradisjonell avtaletolkning. Jeg vil ikke komme med en utredning om avtaletolkningsreglene her. Se for eksempel Woxholt: Avtaleinngåelse, ugyldighet og tolkning.

⁶⁶ Halling-Overgaard (2003) s.54.

⁶⁷ Cordt-Hansen (2001) s.275

arbeidet gjøres overfor klienten, påvirker dette naturligvis klientens erstatningsmuligheter.⁶⁸ Risikoen for manglende avgrensning av oppdraget vil påhvile rådgiveren.⁶⁹ Revisor bør være bevisst på dette når kontrakten inngås, siden revisor ellers vil kunne komme til å påta seg et meget omfattende rådgiveransvar.

Det er imidlertid visse begrensninger i hva som kan avtales i kontrakten mellom revisor og hans rådgivningsklient. Det er særlig generelle ansvarsfraskrivelser som vil være problematiske. Dersom revisor for eksempel har tatt forbehold om at ”skattespørsmål ikke omfattes” eller at ”internasjonale forhold ikke berøres”, er det mulig at slike generelle ansvarsfraskrivelser vil bli tilsidesatt ved en eventuell etterfølgende domstolsprøvelse, med mindre klienten klart er i stand til å overskue konsekvensene av revisors eventuelle ansvarsfraskrivelse.⁷⁰ Mer spesifikke forbehold er det ikke så betenkelige å godta. Grunnen er at et spesifikt forbehold gir klienten en bedre mulighet for å få oversikt over konsekvensene av ansvarsfraskrivelsen klarere, og får dermed en klarere oppfordring til hva han eventuelt selv bør undersøke nærmere, for eksempel ved å oppsøke en sakkyndig på området.

Jeg har her behandlet spørsmålet om kontraktens avgrensning av oppgavene. Dette er noe annet enn spørsmålet om hvorvidt en profesjonell rådgiver kan gjøre ansvarsfraskrivelser, selv om det kan være en flytende overgang mellom spørsmålene. Spørsmålet om hvorvidt revisor kan gjøre ansvarsfraskrivelser ved rådgivningsoppdraget behandler jeg i pkt. 4.5.

Men selv om kontrakten skal sette rammene for oppdraget innebærer profesjonsansvaret at det uansett hva som avtales i kontrakten må utføres et forsvarlig arbeid. Også når de kontraktsmessige plikter kommer klart frem i avtalen vil revisor erstatningsrettslig bli dømt ut fra de lov- og normkrav som er satt til utførelsen av oppdraget. Revisor vil for eksempel

⁶⁸ Langsted (2001) s.189.

⁶⁹ Halling-Overgaard (2003) s.252-254.

⁷⁰ Halling-Overgaard (2003) s.252-253.

være forpliktet til å sikre at den rådgivning som ytes fra revisors side er i overensstemmelse med gjeldende god revisjonsskikk.

Som utgangspunkt er revisor bare forpliktet til å gi råd til klienten i det omfang det faller innenfor avtalen. Men det kan spørres om revisor noen ganger kan ha plikt til å yte rådgivning utover det som er uttrykkelig fastsatt i avtalen. En dom som kan tale for at en slik plikt kan foreligge i noen tilfeller er Rt.1988 s.7 ”Meglerdommen”. (Denne dommen er også omtalt i pkt.3.1.)

I denne dommen ble en megler pålagt ansvar for forhold som i alminnelighet lå utenfor hans oppdrag. Dommen gjaldt krav fra en selger av en fast eiendom om erstatning for gevinstbeskatning som følge av salget. Eiendomsmegleren som formidlet salget av eiendommen, hadde ikke opplyst selgeren om at overdragelse ville utløse gevinstbeskatning. Selgeren hadde ikke tatt opp spørsmålet om de skattemessige spørsmålene ved transaksjonen. Det avgjørende spørsmålet i dommen var om megleren a eget tiltak skulle ha brakt skatteproblemene på bane og sørget for at de ble utredet. Høyesterett la til grunn at en eiendomsmegler ikke har noen alminnelig plikt til å drive skatteveiledning. Men retten utalte at *”det kan forekomme tilfeller hvor en megler på eget initiativ overfor sin klient må reise spørsmålet om hvilken skattemessig behandling ervervssummen vil kunne bli undergitt”* (s12). Retten pekte på uttalelser i forarbeidene om en eiendomsmeglers opplysningsplikt. (NOU 1987 s.14), hvor det heter at en megler bør ha *”plikt til å gi opplysninger om faktiske og rettslige forhold som har betydning for handelen og gjennomføringen av denne”*. Løsningen i det enkelte tilfellet må ifølge Høyesterett avhenge av de konkrete omstendigheter. I denne konkrete saken var gevinsten på eiendommen betydelig, slik at slik at eieren av eiendommen ville få en tung skattemessig belastning dersom skatteplikt forelå. Megleren var kjent med at selgeren skulle bruke salgssummen til anskaffelse ny bolig, og at han ville trenge hele beløpet salget innbrakte. Hensett til de konkrete omstendigheter som forelå, hadde megleren etter rettens oppfatning *”en meget sterk oppfordring til å ta de skatterettslige sider ved overdragelsen opp med klienten og sørge for, slik det var god anledning til, at det ble forelagt firmaets konsulent”*(s.13). Dette ble avgjørende for meglerens ansvar. Unnlatsen ble bebreidet megleren *”som uaktsom, og Høyesterett dømte eiendomsmegleren til å betale erstatning for tapet ved det oppståtte skattekravet.”*⁷¹

I denne dommen ble megleren ansett for å ha en aksessorisk rådgivningsplikt som følge av det oppdraget han hadde påtatt seg overfor klienten. Mye kan tale for at revisor også i mange tilfeller kan ha en lignende aksessorisk rådgivningsplikt. Dommen ovenfor gjaldt en

⁷¹ Dommen er kommentert av Hagstrøm (2003) s.453, og Lødrup (1995) s.247.

plikt for megleren til å yte uoppfordret skatterådgivning. Det er nok ofte minst like naturlig at en revisor uoppfordret skal ta opp skattespørsmål han kommer over under utførelse av et oppdrag for klienten, selv om det ikke er direkte avtalt at revisor skal yte klienten skatterådgivning. Revisor har jo, i motsetning til meglere, en særlig kompetanse når det gjelder skattespørsmål.

I mange tilfeller vil det være naturlig at revisor yter klienten uoppfordret, slik at klienten får et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å treffe en avgjørelse. Dersom revisor for eksempel planlegger en virksomhetsomlegging for klienten, kan mye tale for at revisor bør gjøre klienten oppmerksom på skatterettslige konsekvenser av omleggingen. Ofte vil rådgivning vedrørende generasjonsskifte innebære flere mulige løsninger, og her vil revisor være forpliktet til å gi råd om de relevante muligheter. Dette vil for eksempel også kunne være tilfelle ved revisors bistand i forbindelse med utarbeidelse av klientens selvangivelse. Dersom revisor utarbeider selvangivelse for skattyteren vil revisor som utgangspunkt være forpliktet å påpeke overfor klienten hvis denne har flere valg med hensyn til beskatningsmåte. Er skattyteren for eksempel en selvstendig næringsdrivende, vil reelle hensyn tale for at revisor i forbindelse med utarbeidelsen av selvangivelsen skal ha en plikt til å forklare klienten at det er flere måter å organisere seg på som selvstendig næringsdrivende, for eksempel som aksjeselskap, ansvarlig selskap eller enkeltmannsforetak. Revisor bør nok her ha en plikt til å informere om de konkrete konsekvenser for klienten av et gitt valg. Hvilken beskatningsform klienten heretter velger, er klientens egen beslutning, selv om beslutningen som oftest treffes etter revisors anbefaling.

En aksessorisk rådgivningsplikt for revisor vil ikke være ubegrenset. Plikten forutsetter at revisor har påtatt seg en oppgave som implisitt innebærer en rådgivningsforpliktelse, for eksempel utarbeidelse av selvangivelse, rådgivning om generasjonsskifte, rådgivning om salg av eiendeler etc.⁷² Dette følger av at det ikke er oppstilt noen plikt i lovgivningen for

⁷² Halling-Overgaard (2003) s.223.

revisor til å yte rådgivning uoppfordret. En valgt revisor har dermed for eksempel ikke uten særlig avtale plikt til å yte skatterådgivning.⁷³ Dersom revisor bistår en klient med utarbeidelse av årsrapport i henhold til regnskapsloven, har revisor altså, som utgangspunkt, ikke en selvstendig forpliktelse til også å gi råd om de skattemessige rettsvirkninger av klientens regnskapsmessige disposisjoner. Noe annet er at revisor i praksis som oftest bistår klienten på begge områder. Revisor er bare forpliktet til å gi råd til klienten i det omfang det faller innenfor den, uttrykkelige eller stilltiende, avtale.⁷⁴ Det vil altså være avtalen som er hjemmelen for å pålegge revisor en plikt til å yte uoppfordret rådgivning. En slik plikt vil bare oppstå i den grad spørsmålene kommer opp som en naturlig følge av det arbeid revisor utfører for klienten.

En slik rådgivningsplikt kan også begrunnes i at revisors ansvar er et profesjonsansvar. Dette innebærer at revisor som klientens profesjonelle rådgiver har en plikt til å ivareta klientens interesser på en best mulig måte. I en slik situasjon vil klienten ha en berettiget forventning om å bli gjort oppmerksom på eventuelle skattespørsmål av betydning for klienten, som kommer opp under revisors utførelse av det avtalte arbeid. Også hensynet til lojalitet mellom partene i en kontrakt kan begrunne en slik rådgivningsplikt. Lojalitetshensynet taler for at rådgiveren er forpliktet til å handle i kundens interesse. Dette kan delvis forklares med at kontraktsansvaret har andre forutsetninger enn ansvaret for dagliglivets handlinger: realdebitor har frivillig påtatt seg en kontraktsforpliktelse, og klientens krav og forventninger må ta utgangspunkt i hva kontrakten går ut på, ikke allmenne normer for aktsom opptreden.⁷⁵

Selv om revisor har en slik uoppfordret rådgivningsplikt som følge av en inngått kontrakt, vil ikke denne være ubegrenset. Ofte vil rådgivning vedrørende for eksempel generasjonsskifte innebære flere mulige løsninger, og her vil revisor være forpliktet til å gi råd om de relevante muligheter. Det skal i den forbindelse understrekes at det ikke er en

⁷³ Langsted (2001) s.187.

⁷⁴ Halling-Overgaard (2003) s.222.

⁷⁵ Hagstrøm (2003) s.456.

revisors oppgave å informere om enhver teoretisk mulighet, siden dette gjerne vil medføre at klienten føler seg mer rådvill enn rådet.

Dette er sagt i en dansk høyesterettsdom; sak nr.324/2001, 1.afd, avsagt 26. juni 2003.

I denne dommen ønsket skadelidte å omdanne et personlig foretak til et aksjeselskap. I den anledning søkte hun rådgivning hos en revisor. På grunn av hennes egne og det personlig eide foretakets dårlige økonomiske forhold skulle omdannelsen gjennomføres hurtig. Etter at omdannelsen var gjennomført, reiste skadelidte et erstatningskrav overfor revisor, idet skadelidte gjorde gjeldende at revisor hadde gitt feil råd i forbindelse med omdannelsen. Nærmere gjorde skadelidte gjeldende at revisor ikke hadde anbefalt en av flere varianter, som etter skadelidtes oppfattelse ville ha ført til en skattemessig besparelse. Sø- og handelsretten fant at revisor hadde handlet uaktsomt, og påla revisor å betale en erstatning på 400.000 kr. Høyesterett var ikke enig i dette, og bemerket at omdannelsen kunne tilrettelegges på mange mulige måter, og at rådgivningen forutsatte at det ut fra de konkrete forhold ble foretatt en samlet avveining av en rekke forskjellige og til dels motstridende forretningsmessige, skattemessige og andre økonomiske hensyn. Utførelsen av et slikt oppdrag omfattet ikke en plikt til å gi råd om varianter som måtte anses som irrelevante. Høyesterett uttalte etter en nærmere gjennomgang av skadelidtes og det personlig eide foretaket at det ikke var grunnlag for å ilegge revisor erstatningsansvar, og frifant derfor revisor.

Høyesteretts avgjørelse i saken avspeiler de momenter som inngår, og den vektning som nødvendigvis må foretas fra revisors side i forbindelse med enhver form for rådgivning. Revisor skal på den ene side gi råd om de konkrete relevante løsningsforslag med utgangspunkt i det forretningsmessige behov. Men i praksis vil det, særlig innenfor skatteretten, nesten alltid være ytterligere alternativer enn de det er blitt informert om. Men bare i det omfang at slike alternativer, dels konkret er relevante og brukbare alternativer, dels er basert på et forretningsmessig innhold, vil det kunne være uaktsomt for revisor å ikke informere om dette.⁷⁶

I forbindelse med kontraktens betydning for aktsomhetsnormen, er det naturlig å se også på vederlagets betydning for normen. Dersom vederlaget er høyt, kan vederlagets størrelse ha betydning for hvor grundig arbeid man forventer av revisor. Men det at klienten bare svarer et lite eller intet vederlag for rådgivningen, påvirker i alminnelighet ikke avgjørelsen av

⁷⁶ Halling-Overgaard (2003) s.232.

hvorvidt revisor ansvarlig hvis det går galt i samme grad.⁷⁷ Profesjonsansvaret innebærer at klienten uansett størrelsen på vederlaget bør kunne forvente et forsvarlig råd fra revisor dersom revisor ikke har tatt forbehold ved rådgivningen.

Konklusjonen er her at kontrakten mellom revisor og klienten har stor betydning for aktsomhetsnormen. For det første er kontrakten grunnlaget for rådgivningsoppdraget, og dermed en forutsetning for at det overhodet foreligger et oppdrag for revisor. Videre har kontrakten betydning for innholdet i aktsomhetsnormen ved at kontrakten setter rammene for hvor omfattende revisors arbeid skal være. I noen tilfeller kan kontrakten også føre til at revisor får en aksessorisk rådgivningsplikt utover det som er uttrykkelig avtalt.

4.3 Tradisjonell culpavurdering hvor skrevne handlingsnormer ikke gir tilstrekkelig veiledning

4.3.1 Innledning

Dersom ikke kontrakten, god revisjonsskikk og sedvaner på rådgivningens område gir tilstrekkelig veiledning ved fastsettelsen av ansvarsgrunnlaget, må ta utgangspunkt i reelle hensyn når man skal avgjøre om skadevolderen i den aktuelle situasjon skulle og kunne ha handlet annerledes.. I denne forbindelse er det visse momenter som har utkrystallisert seg i rettspraksis og juridisk teori som vanlige momenter i en culpavurdering.⁷⁸ Disse reglene for hvordan en alminnelig culpavurdering skal foregå, og hvilke momenter som er relevante, er hovedsakelig utviklet gjennom rettspraksis og teori rundt integritetskrenkelser, som er person- og tingsskade. Det er ikke sikkert at man kan anvende momentene i samme grad og på samme måte når det gjelder revisors ansvar for feilaktig rådgivning, som vil handle om rene formuestap for rådgivningsklienten. Man må derfor foreta en nærmere vurdering anvendeligheten av kriteriene når det gjelder revisors rådgivningsansvar.

⁷⁷ Gomard (1958) s.365 hevder at den strenge profesjonsnormen må gjelde uansett om det ikke er betalt vederlag.

⁷⁸ Hagstrøm (1983) s.34 flg., Lødrup (1999) s.135 flg. og Kjønstad (2005).

Jeg vil i det følgende gå gjennom følgende momenter som vil være relevante i vurderingen: handlingens skadeevne (pkt.4.3.2), handlingsalternativer og mulighet for å avverge skaden (pkt.4.3.3), tidsmomentet (pkt.4.3.4) og skadelidtes forhold (pkt.4.3.5).

4.3.2 Skadeevnen

Ved culpaansvaret er handlingens skadeevne et moment som tradisjonelt sett er viktig ved vurderingen av hvilke krav som skal stilles til sikkerheten.⁷⁹ Jo større risikoen er for skade i det enkelte tilfelle, jo større grunn er det til å utvise varsomhet og forsiktighet.

Ved vurderingen er det ikke bare faregraden, men også den potensielle skades størrelse som er avgjørende ved culpavurderingen. Skadens økonomiske omfang er dermed en viktig en faktor.

Når det gjelder revisors erstatningsansvar for feilaktig rådgivning, er det ikke sikkert at man alltid kan anvende skadeevnekriteriet i samme grad som det er vanlig i en tradisjonell culpavurdering på området for person- og tingsskade. Det blir derfor kanskje nødvendig å foreta en nærmere vurdering av kriteriets anvendelighet på revisors ansvar i den konkrete situasjon. Et forhold som kan tale for at skadeevnekriteriet noen ganger er lite egnet ved culpabedømmelsen på området for revisors rådgivningsansvar, er at ved noen typer rådgivning blir det nødvendigvis stor risiko for økonomiske tap. Dette vil ofte være tilfelle ved finansiell rådgivning. Her vil revisor noen ganger gi råd om risikoplasseringer som vil gi høye avkastninger dersom plasseringene ”slår til”, men som vil kunne føre til like store tap dersom plasseringene slår feil ut. Dersom revisor her har informert klienten om risikoen, vil det ikke være naturlig å legge vekt på skadeevnen ved en senere culpavurdering.⁸⁰

⁷⁹ Hagstrøm (1983) s.10.

⁸⁰ Lignende synspunkter er satt frem av Normann Aarum for styremedlemmers erstatningsansvar, s.192 flg.

Men selv om skadeevnekriteriet i noen tilfeller vil være mindre egnet ved culpabedømmelsen ved revisors rådgivningsansvar, er det tydelig at Høyesterett legger vekt på dette momentet også i dommer som omhandler rådgivningsansvar, Dommene i Rt.1988 s.7 og Rt. 2002 s.286 er eksempler på dette.

I Rt.1988 s.7.(omtalt i pkt.3.1) ble en eiendomsmegler som ikke hadde opplyst at salget av en fast eiendom kjent erstatningsansvarlig for at han ikke hadde opplyst selgeren om at salget ville utløse gevinstbeskatning. (Se pkt 3.1 for nærmere informasjon om faktum.) I denne dommen ble konkrete omstendigheter avgjørende for om erstatningsansvar skulle idømmes. En av disse konkrete omstendigheter var at ”skadelidte ville få en meget tung belastning (min understrekning) dersom vilkårene for å utligne skatt i anledning av overdragelsen var til stede” (s12). Her legger Høyesterett altså vekt på at manglende informasjon fører til en betydelig skade for skadelidte.

Rt. 2002 s.286 handler om erstatningsansvar for revisor for påstått uforsvarlig forhold ved fastsettelse av verdien på aksjene i et selskap. I realiteten var dette et spørsmål om erstatningsansvar for feilaktig skatterådgivning. (Dommen er behandlet i pkt.3.1. Se nærmere informasjon om sakens faktum her.) I forbindelse med aktsomhetsvurderingen uttalte førstvoterende dette: ”Jeg ser det slik at [revisor] med det oppdrag om taksering selskapet hadde, var forpliktet til å gi de råd som var nødvendige for at formålet med oppdraget kunne nås....Når [revisor] så – eller burde se – at det ble valgt en strategi som innebar en betydelig risiko (min understrekning) for at dette ikke ville bli oppnådd, men at man kunne bli stående uten grunnlag for oppjustering, plikter selskapet å gjøre oppdragsgiver oppmerksom på det og gi nødvendige råd..... [Revisor] skulle utvetydig og med tyngde ha påpekt overfor Sponsor Service den risiko det innebar...” (s.292). Han uttalte videre: ”Ved at [revisor] ikke utvetydig og med tyngde fremhevet den store risiko (min understrekning) man sto overfor, ble plikten til å gi råd tilsidesatt på uforsvarlig måte.” (s.293). Også her tar Høyesterett hensyn til at rådgivningen hadde en skadeevne som kunne innebære store tap for skadelidte.

Selv om Høyesterett ikke direkte bruker begrepet ”skadeevne”, er det tydelig at det her legges vekt på skadeevnen. Disse dommene taler for at det vil være relevant å legge vekt på handlingens skadeevne også når det gjelder revisors erstatningsansvar for feilaktig rådgivning.

Feilaktig rådgivning kan ha stor skadeevne, både når det gjelder sannsynlighet for skade og den eventuelle skadens omfang.⁸¹ Revisor må derfor anvende et profesjonelt skjønn for å vurdere risikoen og sikre at den reduseres til et akseptabelt nivå.

Konklusjonen er at selv om det finnes situasjoner hvor skadeevnekriteriet er mindre egner ved culpabedømmelsen ved revisors rådgivningsansvar, vil skadeevnen jevnt over være et sentralt moment i culpavurderingen når det skal avgjøres om revisor har opptrådt uaktsomt som rådgiver.

4.3.3 Handlingsalternativer – mulighet for å avverge skaden

Culpaansvaret forutsetter at revisor skulle og kunne handlet annerledes.⁸² Hvilke muligheter skadevolder hadde til å unngå skaden, er et sentralt moment i aktsomhetsvurderingen. Man må her vurdere om revisor har gjort hva han kunne for å hindre at skaden skulle inntre. Spørsmålet er om situasjonen var slik at revisor kunne ha handlet annerledes enn han gjorde og dermed unngått at det oppsto et tap som følge av rådgivningen.⁸³

Det er særlig to måter revisor kan forsøke å avverge tapet på.

For det første må revisor sørge for at han besitter de nødvendige kunnskaper for å kunne gi råd i den aktuelle situasjon. Det må stilles krav til at revisor gjør et grundig arbeid ved å undersøke og tenke gjennom situasjonen før han gir råd. Det forventes at revisor setter seg nøye inn i de rettsregler som gjelder på området. Det finnes også de tilfeller de tilfeller hvor

⁸¹ Skatterådgivning er eksempel på et område hvor det kan oppstå stor skade ved feilaktig rådgivning. Illustrerende er en relativt ny sak fra Asker og Bærum tingrett hvor en klient fikk 5,5 mill. kroner i erstatning etter å ha saksøkt sin advokat for uaktsom rådgivning.

(Saksnr.: 04-067363.)

⁸² Hagstrøm (1983) s.25.

⁸³ Det er særlig Nils Nygaard som har understreket at man ved culpavurderingen må legge stor vekt på om skadevolderen kunne eller burde ha handlet annerledes. Se Nygaard (1974) særlig s.41 flg. og s.218 flg.

revisor ikke burde ha stått for rådgivningen selv, men søkt bistand fra andre, eller eventuelt henvist klienten til en sakkyndig på området.

For det andre kan informasjon til klienten være et skadeforebyggende tiltak. Revisor må gi alle nødvendige opplysninger og advarsler til klienten om hvilke risikomomenter som foreligger. Både Rt. 2001 s.1702 og Rt.2002 s.286 taler for at revisor vil ha en plikt til å informere sin klient om slik risiko og usikkerhet.

I Rt.2001 s.1702 (omtalt ovenfor, se der for nærmere omtale), var det sentrale ved vurderingen av om advokaten hadde utvist ansvarsbetingende uaktsomhet ved skatterådgivningen, at advokaten reservasjonsløst hadde gitt uttrykk for at transaksjonen ville gi avskrivningsfradrag, og uten at det var problematisert omkring salgsopsjonen. Førstvoterende uttalte her: *”Spørsmålet er så om dette at [advokaten] uttrykte seg reservasjonsløst (min understrekning) om de skattemessige forhold vedrørende gjenkjøpsavtalen, må bebreides ham som uaktsomt”* (s. 1709).

I denne dommen var det en viktig premiss at skattespørsmålene var det sentrale ved hele disposisjonen, slik at de utgjorde dens forretningsmessige grunnlag. Når en advokat tilrår denne type risikable prosjekter, kan det være et rimelig motstykke at han å klargjøre enhver rimelig rettslig tvil.⁸⁴

I Rt. 2002 s.286 (se faktumsbeskrivelse i pkt.3.1, hvor dommen er nærmere omtalt), så Høyesterett det slik at revisjonsselskapet *”var forpliktet også til å gi de råd som var nødvendige for at formålet med oppdraget kunne nås”* (s.292). Høyesterett uttalte videre: *”Ved at [skadevolder] ikke utvetydig og med tyngde fremhevet den store risiko man sto overfor, ble plikten til å gi råd tilsidesatt på uforsvarlig måte.”* (s.293).

Disse dommene gir en god illustrasjon av culpanormens innhold når revisor yter rådgivning. Dommene taler for at revisor vil ha en plikt til å gjøre sin klient oppmerksom på risiko og usikkerhet ved det råd han gir. Dersom revisor vil unngå erstatningsansvar, må han dermed ta nødvendige forbehold ved usikkerhet.

Et hovedformål med erstatningsretten er at den skal hindre at skadeforvoldelse finner sted. Dette taler for at dersom revisor kunne redusert risikoen for skade ved å gjøre grundigere arbeid, bør dette være et moment som taler i retning av at det er utvist uaktsomhet. Dersom revisor derimot ikke kunne handlet annerledes, er ikke forholdet culpøst. Grunnen er at domstolene ikke skal håndheve reglene strengere enn erstatningsrettslige hensyn tilsier.⁸⁵

⁸⁴ Hagstrøm (2003) s.455.

⁸⁵ Hagstrøm (1983) s.25.

Dersom revisor har gjort et tilstrekkelig grundig forarbeid, og gitt et så godt råd som det etter forholdene var mulig å gi, er det ikke grunn til å bebreide revisor.

Man må her i denne sammenheng vurdere kostnadene ved ytterligere tiltak mot den foreliggende handlings skadeevne. Jo større oppofrelser som kreves, desto lettere vil revisor kunne slippe fri for ansvar.⁸⁶ Dersom omkostningene ved å foreta ytterlige undersøkelser før rådgivningen ville overstige tapet som rådene har ført til, taler dette for at revisors rådgivning ikke betegnes som uaktsom.

4.3.4 Tidsmomentet

Når det er aktuelt å pålegge ansvar for uaktsom rådgivning, må det tas hensyn til om revisor hadde rimelig god tid til å vurdere rådgivningsalternativene, eller om han handlet under tidspress. En som handler under tidspress, må vurderes mildere enn den som har tid til å vurdere situasjonen nærmere. Når revisor yter rådgivning, vil han normalt sett måtte, og ha mulighet til å, ta seg den tid det tar å sette seg inn i situasjonen og reglene, slik at han kan gi et skikkelig råd. Men det kan nok forekomme situasjoner hvor klienten trenger et råd raskt, slik at revisor dermed må handle under tidspress. I en slik situasjon må revisor bedømmes mildere enn han ville blitt i normaltilfeller.

4.3.5 Skadelidtes forhold

Skadelidtes forhold kan være relevant ved vurderingen av om skadevolderen har handlet uaktsomt. Dette er ikke det samme som spørsmålet om skadelidte ved egen uaktsomhet har medvirket til skaden, og dermed bare kan få redusert erstatning. Problemstillingen er her om selve grunnlaget for skadevolderens ansvar influeres av skadelidtes forhold.

Dette gjelder også på området for revisors erstatningsansvar. Spørsmålet om revisor har utvist uaktsomhet, kan altså avhenge av hvordan klientens forhold blir vurdert.

⁸⁶ Kjønstad (2005) s.102.

Begrunnelsen for at det er relevant å legge vekt på skadelidtes forhold ved vurderingen av om revisor har utvist culpa ligger i erstatningsinstituttets karakter; nemlig risikofordelingen. Man betrakter risikoen for skade både fra skadevolderens og skadelidtes side, og foretar en avveining av rådgivers forutsetninger overfor klientens forutsetninger. Dersom en rådgivningsklient utsetter seg for en bestemt risiko, blir problemstillingen om klienten da selv skal bære risikoen for skaden? Risikofordelingen tilsier at man kan ta i betraktning de forventningene revisor rimeligvis kan stille til skadelidte. Det er naturlig at klientens kunnskap om risikoen og mulighet til å beskytte seg mot den, er et moment ved avgjørelsen av hvem tapet endelig skal ramme. Her blir det selvsagt en glidende overgang til reglene om skadelidtes medvirkning.

Preventive hensyn kan også være med på å begrunne at det legges vekt på skadelidtes forhold: Grunnen er at dersom skadelidte selv utviser forsiktighet, kan antallet skader reduseres. Om dette teoretiske utgangspunkt holder i praksis, er vel noe tvilsomt. Når de fleste utviser forsiktighet, er det nok ikke med tanke på at man ikke får erstatning dersom skade inntreffer, men heller fordi man ikke ønsker å bli skadet.

Skadelidtes forhold som moment i culpavurderingen i relasjon til revisoransvaret, har vært lite drøftet i teori og rettspraksis. Man har i stedet konsentrert seg om betydning av skadelidtes medvirkning (etter man har konstatert at revisor har utvist culpa).

Men rettspraksis på erstatningsrettens område viser at det kan være relevant å se hen til om risikoen fremstod som påregnelig for skadelidte. Jo mer forberedt skadelidte er på risikoen, jo mer kreves det for at skadevolderen kan sies å ha handlet uaktsomt.

Skadelidtes forhold kan påvirke culpavurderingen på to ulike måter. Den første måten er at skadelidtes kunnskap og innsikt på det aktuelle området kan føre til at risikoen for skade måtte fremstå som påregnelig for skadelidte, slik at skadevolderen ikke kan anses å ha opptrådt culpøst i relasjon til skadelidte. Dersom det fra revisjonsklientens synsvinkel er en påregnelig risiko for skade, kan man forvente at han iverksetter effektive tiltak. Klientens forventninger til revisors atferd påvirkes naturlig nok av de kunnskaper klienten selv har

eller bør ha om relevante risikofaktorer. Dette taler for at vurderingen av om revisor har vært culpøs, kan variere etter den enkeltes skadelidtes forhold. Hvis man lar den enkelte skadelidtes forhold være avgjørende, kan revisor ha opptrådt forsvarlig i forhold til en klient, selv om den samme handlingsmåten blir bedømt som uaktsom i forhold til en annen klient. Rt. 2000 s.679 er en dom som handler om finansiell rådgivning, og som kan være relevant for hvordan skadelidtes forhold tillegges vekt ved rådgivning I denne dommen velger imidlertid Høyesterett å ikke legge vekt på klientens kunnskapsnivå når det skal avgjøres om en rådgiver har opptrådt culpøs.

Dommen handler om en bank som ble kjent erstatningsansvarlig overfor sin klient på grunn av uaktsomhet ved finansiell rådgivning. Om de prinsipielle ansvarsspørsmål uttaler førstvoterende: *”DnB har...påberopt seg at [klienten] var erfaren med hensyn til verdipapirer, og måtte forstå at høyere rente innebar mindre sikkerhet. Jeg finner ikke på denne måten å kunne relativisere bankens plikter med utføring av rådgivningstjenesten. Med mindre det er kommet til uttrykk ved avtaleinngåelsen eller senere at kunden på grunn av egne kunnskaper ikke kommer til å legge vesentlig vekt på bankens råd, er det mitt syn at kravet til bankens aktsomhet i prinsippet må gjelde uavhengig av den enkelte kundes kunnskapsnivå”* (s.689).

Førstvoterende uttaler videre: *”...jeg har vansker med å se i hvilken situasjon en finansiell rådgiver vil kunne anses berettiget til å holde tilbake vital informasjon fra dem som han plikter å rådggi”* (s.690).

Denne dommen kan tale for at Høyesterett ikke vil tillegge vekt på skadelidtes eget kunnskapsnivå som moment ved aktsomhetsvurderingen når det gjelder rådgivning.

Den andre måten skadelidtes forhold kan påvirke culpavurderingen på er at skadelidte kan bli nektet erstatning fordi skadelidte indirekte eller ved konkludert atferd anses å ha samtykket i skadeforvoldelsen eller risikopåføringen. Noen ganger kan klienten altså sies å ha akseptert den risiko for skade som rådgivningens skadeevne representerer. Dersom revisor for eksempel ved skatterådgivning gir uttrykk for at det man befinner seg på en situasjon hvor det er skattemessig usikkerhet, bør klienten bære risikoen for den valgte konstruksjon. Er klienten altså faktisk kjent med de skattemessige konsekvenser av en disposisjon, er det intet ansvar hvis klienten velger å foreta disposisjonen.⁸⁷ I forhold til en ansvarsbedømmelse er det altså klart at revisor som rådgiver ikke kan bli erstatningsansvarlig dersom klienten påtar seg særlige risiki, som for eksempel spekulative

⁸⁷ Langsted (2001) s.212.

valutaterminsforretninger.⁸⁸ Dette taler for at revisor må være meget omhyggelig med å informere klientene om eventuelle usikkerhets momenter rundt et rådgivningsoppdrag.

En dansk Høyesterettsdom i U 1986 s. 301 H viser at dersom det gis tilstrekkelig varsel, slik at skadelidte blir stillet overfor en reell valgsituasjon blir valget skadelidtes egen risiko.

I denne dommen fikk en eiendomsmegler for salg to leiligheter som en snekker hadde under oppføring. Eiendomsmegleren tilbød pengebistand etter å ha innhentet en soliditetsopplysning om snekkeren hos hans finansieringsforbindelse. Senere ble snekkeren begjært konkurs av den samme institusjonen som hadde gitt soliditetsopplysningen, og eiendomsmegleren ble påført et tap som han krevde erstatning for. Det ble lagt til grunn at institusjonen ikke hadde pådratt seg ansvar ved å gi en soliditetsopplysning, fordi denne inneholdt en skjønnsmessig vurdering i alminnelighet og klart angav at snekkerens likviditet til tider var meget stram.

Denne dommen viser at dersom skadelidte har blitt informert om at det foreligger usikkerhetsmomenter, men velger å overse risikoen, så er dette et forhold som skadelidte selv må bære følgene av, og som vil tale for at han ikke kan kreve dette tap erstattet. Denne dommen må anses som representativ også for norsk rett, og taler for at det kan være relevant å legge vekt på skadelidtes forhold hvor skadelidte tar en risiko etter å ha blitt advart om usikkerhetsmomenter på handlingsområdet.⁸⁹

I erstatningsretten synes aksept av risiko-synspunkter å bli tillagt mindre vekt enn tidligere. I nyere rettspraksis har Høyesterett vært tilbakeholdne med å la skadelidte tape erstatningen på grunn av såkalt ”aksept av risiko”.⁹⁰ Når det gjelder kunnskapsnivået hos skadelidte har Høyesterett uttrykt rimelig klart (i Rt.2000 s.679) at dette ikke bør legges vekt på ved aktsomhetsnormen for en profesjonell rådgiver skal fastlegges. Når det gjelder saker hvor skadelidte bevisst tar en risiko etter å ha blitt informert om usikkerhetsmomenter, taler den danske dom for at dette letter vil tillegges vekt. Samlet kan man si at skadelidtes forhold

⁸⁸ Halling-Overgaard (2003) s.233-234.

⁸⁹ I en dom fra Gulating lagmannsrett, publisert i RG. 2001 s.770 fikk skattyter ikke medhold i krav om erstatning rettet mot advokater han hadde benyttet i anledning disposisjoner som utløste skattekrav/tilleggsskatt. Skattyters subjektive forhold og beslutninger ble her tillagt stor vekt.

⁹⁰ Kjønstad (2005) s.114.

synes å ha liten vekt som moment i culpavurderingen når det gjelder profesjonelle rådgiveres erstatningsansvar.⁹¹

4.4 Villfarelse, subjektive unnskyldningsgrunner

Spørsmålet i dette punktet er om det gjelder samme culpanorm for alle, eller om det er adgang til å ta hensyn til individuelle egenskaper hos skadevolderen ved culpavurderingen. Som Kristen Andersen sier, er culpanormen ”i sin kjerne objektiv”.⁹² At culpabedømmelsen som hovedregel er objektiv, innebærer at man normalt ikke vil nå frem med synspunkter som at man var overarbeidet, nervøs, syk m.v.⁹³

Et spørsmål er om revisor kan påberope seg rettslig villfarelse som unnskyldningsgrunn dersom rådgivningen har vært mangelfull. Nils Nygaard har understreket at de kravene som må stilles til en potensiell skadevolder, vil avhenge av det yrket, de funksjonene og de gjøremålene som vedkommende har. Dette taler for at en konsekvens av at revisors ansvar er et profesjonsansvar, vil være at manglende fagkunnskap ikke kan hindre eller redusere revisors ansvar. Profesjonsansvaret innebærer at uansett hvilken bransjemessig tilknytning rådgiveren har, vil det være hans plikt å sikre at han er i stand til å ivareta den oppgaven han har påtatt seg på faglig forsvarlig vis. Klienten har til stadighet en berettiget forventning om at revisors løsningsforslag som minimum er basert på kjennskap til rettsreglene og den foreliggende offentlig tilgjengelige praksis.⁹⁴ Revisor må derfor holde sine faglige kunnskaper a jour på de områdene som han yter tjenester. En revisor som påtar seg større oppgaver enn vedkommende mestrer, kan altså ikke påberope seg rettslig

⁹¹ Selv om betydningen av skadelidtes forhold er liten i uaktsomhetsvurderingen, kan det kompenseres for dette ved at man legger vekt på skadelidtes medvirkning ved erstatningsutmålingen.

⁹² Andersen (1970) s. 73, 81 og 103.

⁹³ Hagstrøm (1987) s.377

⁹⁴ Begrepet ”offentliggjort praksis” er det ganske vanskelig å definere entydig i dag, ettersom IT-utviklingen har medført en betydelig økning i adgangen til så vel administrative avgjørelser som domstolsavgjørelser. Det må derfor i den enkelte sak konkret vurderes hvilke krav som kan stilles til ajourføringen av rådgivers viten om rettsstillingen.

villfarelse som unnskyldningsgrunn ved culpavurderingen. Jeg henviser ellers til kap. 3 hvor det er redegjort mer utførlig om kravet til revisors kunnskapsnivå. Når det gjelder culpapregenes subjektive sider, og hvorvidt individuelle omstendigheter kan føre til en lempligere vurderinger Rt. 1994 s. 1430 sentral.

Dommen handler om en advokats ansvar for sin fullmektigs rådgivning i forbindelse med et rettsforlik. (Se mer utførlig omtale av dommen i pkt 3.1.) Her uttaler Høyesterett: *"Advokat C's begrensede erfaring kan etter mitt syn ikke medføre at man stiller mindre krav til ham enn det men ville gjøre til en alminnelig erfaren advokat"* (s. 1437).

Rt.1989 s.1318 "Testamentdommen" er en annen dom som illustrerer at man vanskelig kan nå frem med manglende fagkunnskap som unnskyldningsgrunn.

I denne dommen hadde en advokat i forbindelse med opprettelsen av et testament unnlatt å sørge for, eller opplyse om det varsel som etter arveloven §7 må gis til testators ektefelle når denne utelukkes fra arv. Flertallet fant at advokaten hadde opptrådt grovt uaktsomt. Førstvoterende tok utgangspunkt i at hvis en advokat ikke holder faglige mål, må det betraktes som grovt uaktsomt. Selv om ikke uvitenhet om en rettsregel uten videre kan karakteriseres som grovt uaktsomt, stilte dette seg annerledes for regler på sentrale rettsområder, *"som for eksempel familieretten eller arveretten"* (s.1322). Det ble også presisert at *"Almenheten må kunne gå ut fra at advokater kjenner formkravene for testamentsopprettelse, og at det formelle er i orden når en advokat bistår"*.

Dommen viser at det må forventes at en profesjonell utøver av et yrke må forventes å ha kunnskap om de rettsregler som gjelder på området. Dette gjelder også for revisor som rådgiver. Disse dommene taler for at det skal mye til for at rettsvillfarelse vil bli ansett som unnskyldelig ved når det skal avgjøres om revisor har opptrådt uaktsomt ved rådgivningen.

Men i en dansk Høyesterettsdom, UfR 1985.489 H ble en advokats rettsvillfarelse ansett som unnskyldelig, slik at advokaten ikke ble erstatningsansvarlig for sin mangelfulle rådgivning. (Se om dommen i pkt.3.2.) I denne dommen lot den danske Høyesterett vær å pålegge en advokat ansvar for feilaktig rådgivning på grunn av at det var en generell ukjennskap blant rådgivere om den aktuelle rettstilstand. Dommen taler for at det ikke er utelukket å legge vekt på rettsvillfarelse som unnskyldningsgrunn dersom det er en generell usikkerhet om et rettsområde.

Et annet spørsmål er om faktisk villfarelse kan være et moment som taler for at revisor ikke skal idømmes erstatningsansvar. Uvitenhet om faktiske forhold som er av betydning for skadeforløpet, kan være unnskyldelig.⁹⁵ Dette innebærer at revisors uvitenhet om en faktisk omstendighet av betydning for skadeforløpet vil kunne medføre ansvarsfrihet. Bare dersom revisor burde hatt kunnskap om de faktiske omstendigheter, eller burde ha søkt hjelp til å erverve denne kunnskapen, bør revisor pålegges ansvar. Ved vurderingen her vil de konkrete forhold i den enkelte sak naturligvis være av avgjørende betydning. Dersom revisor har gjort det som med rimelighet kreves for å erverve kunnskap, foreta kontroller m.v., foreligger det ikke noe uaktsomt forhold. Har revisor vurdert en faktisk situasjon galt, vil det være avgjørende om vurderingen ut fra den gitte situasjon var forsvarlig eller ikke. Ettersom revisors ansvar er et profesjonsansvar, må det antas at det stilles strenge krav til ham, og at han derfor sjelden vil være i unnskyldelig faktisk villfarelse. Men det er ikke slik at enhver feilvurdering leder til ansvar, selv om aktsomhetsplikten på området for revisors rådgivning er streng.

Dersom man har bygget på andres (feil)vurderinger, vil det kunne fritta for ansvar at vurderingen er foretatt av kyndige personer, som skadevolderen hadde grunn til å feste lit til.⁹⁶ Et eksempel på situasjoner vor revisors faktiske villfarelse vil kunne være unnskyldelig er hvor revisor skal bistå sin klient i forbindelse med klientens utarbeidelse av selvangivelse, og skatterådgivning i tilknytning til dette. I forbindelse med utarbeidelsen av selvangivelsen skal revisor sikre at klienten oppnår de fradrag som denne er berettiget til. Dersom revisor ikke har vært oppmerksom på aktuelle fradrag, vil dette som utgangspunkt være culpøst. Dette gjelder imidlertid bare dersom revisor har fått det materiale og de opplysninger fra klienten som gjorde at revisor burde ha vært oppmerksom på det pågjeldende fradrag. Dersom revisor har latt være å gi revisor det alt nødvendig underlag, vil revisors faktiske villfarelse kunne anses som unnskyldelig.

⁹⁵ Lødrup (1995) s.135.

⁹⁶ Lødrup (1995) s.136.

Konklusjonen er at revisor vanskelig kan nå frem med rettslig villfarelse som unnskyldningsgrunn, men at faktisk villfarelse i noen tilfeller vil kunne anses unnskyldelig. Det stilles imidlertid strenge krav til revisor også når det gjelder kunnskap om de faktiske forhold.

4.5 Adgangen til å gjøre ansvarsfraskrivelser

I dette punktet behandles adgangen til å gjøre ansvarsfraskrivelser i kontrakten. Revisor og hans klient må, som sagt i pkt. 4.2.3, kunne avtale at revisor bare skal utføre et begrenset oppdrag. Og dersom revisor klart tilkjennegir at han ikke virker som egentlig sakkyndig, må ansvaret også bedømmes etter en mildere målestokk. Hvis en klient for eksempel spør sin revisor om råd angående et tema som revisor ikke er særlig sakkyndig på, må revisor kunne svare på dette spørsmål ved å gi den informasjon han sitter inne med om temaet, men ta forbehold for at han kanskje ikke sitter inne med all nødvendig kunnskap for å gi en optimal rådgivning. I en slik situasjon vil det imidlertid kunne være hensiktsmessig å henvise klienten til en særlig sakkyndig på området i stedet for å begi seg ut på en usikker rådgivning.

Men selv om revisor og hans klient kan sette rammene for rådgivningsoppdraget i kontrakten, er adgangen til å ta forbehold og gjøre reservasjoner i kontrakten ikke ubegrenset. Både avtaleloven § 36 og reelle hensyn taler for at adgangen til å ta forbehold skal være begrenset. Dommen i Rt.1982 s.1357 illustrerer at adgangen til å gjøre ansvarsfraskrivelser i kontrakt er begrenset.

I denne dommen ble et nyoppført lagerbygg solgt av et selskap som skulle arbeide for industriutbyggingen i distriktet. En selvstendig entreprenør hadde forestått oppførelsen av bygningen. I kjøpekontrakten ble det inntatt en klausul om at eiendommen skulle overtas ”i foreliggende stand, uten ansvar for [selgeren]”. Da bygningen etter noen tid raste sammen fordi den ikke tålte snøbelastningen på taket, gjorde kjøperen erstatningskrav gjeldende overfor selgeren. På tross av at den aktuelle salgsklausul er sedvanlig ved eiendomshandel, kom Høyesterett til at det var ”rimelig å tolke bestemmelsen slik at den gjelder eventuelle mangler ved eiendommen av mer tradisjonell karakter...Slik forstått gjelder ikke ansvarsfraskrivelsen den grunnleggende mangel ved lagerbygningens konstruksjon, som danner grunnlaget for erstatningskravet her” (

s. 1365). Selgeren ble deretter holdt ansvarlig for kjøperens fulle tap fordi han som byggherre måtte ha et kontraktshjelperansvar for entreprenørens forsømmelser ved prosjekteringen.

Avgjørelsen går langt i å sette ut av betraktning en klar ansvarsfraskrivelse mellom to næringsdrivende, og bekrefter at adgangen til å foreta ansvarsfraskrivelser i kontrakten ikke er ubegrenset.⁹⁷ Selv om denne dommen handler om noe helt annet enn rådgivning, viser den at Høyesterett kan sette urimelige ansvarsfraskrivelser i kontrakter til side. Man må kunne gå ut ifra at Høyesterett vil kunne gjøre det også dersom revisor har tatt urimelige forbehold i avtale med sin klient.

Noe som taler for at ansvarsfraskrivelser i forbindelse med revisors rådgivning vil kunne komme i faresonen i forhold til avtaleloven § 36, er at det i de svenske motiver til den tilsvarende bestemmelse fremholdes at det normalt ikke bør aksepteres at foretak og enkeltpersoner som tilbyr sine tjenester på forretningsmessig grunnlag, skal ha adgang til å påberope generelle ansvarsfraskrivelser.⁹⁸ Tankegangen synes å være at virksomheten til for eksempel revisorer, advokater og banker og lignende skaper så solid funderte og berettigede forventninger, at allmenne ansvarsfraskrivelser ikke gir nødvendig varsel og dermed vil virke urimelige. Uttalelsen har interesse også for tolkningen av den norske bestemmelse. De kortfattede norske forarbeidene bygger mye på de utførlige svenske motivene. I tillegg var et av siktemålene med vedtakelsen av § 36 å bidra til nordisk rettsenhet,⁹⁹ slik at de svenske motiver også av den grunn har rettskildeverdi.¹⁰⁰

Som fagmann er det revisors oppgave å ivareta klientens interesser. Revisor bør derfor ikke prøve å oppnå samtykke til å utføre et overfladisk arbeid. Også hensynet til lojalitet mellom

⁹⁷ Høyesterett har i flere dommer grepet inn overfor innholdsmessige mangler ved avtaler. De to kjente plenumsdommene i Rt. 1988 s.276 og 295 er klare eksempler på dette. Disse gjelder tomtefesteavtaler, og handler altså om helt andre ting enn det som behandles i denne oppgaven, men dommene illustrerer at domstolene har adgang til å sensurere urimelige avtaler med hjemmel i avtl. §36. Dersom revisor har tatt urimelige forbehold kan forbeholdene på samme måte ”sensureres bort” av domstolene.

⁹⁸ SOU 1974:83 s. 178.

⁹⁹ NOU 1979:32 s.40 og Ot.prp. nr.5 (1982-83) s. 11 f.

¹⁰⁰ Hagstrøm (1989) s.219-220.

partene i kontrakten taler for at adgangen til å gjøre ansvarsfraskrivelser for revisor ikke skal være ubegrenset. Om en avtalt begrensning vil være gyldig, må derfor avgjøres ved et samlet skjønn over klientens innsikt i emnet, det rimelige i å avgrense arbeidet som gjort, og sjansen for å ha fått noe ut av det som er ”utelatt”.¹⁰¹

Konklusjonen her må være at man i kontrakten kan ta forbehold og reservasjoner til en viss grad, men denne adgangen er ikke ubegrenset. Selv om kontrakten skal sette rammene for oppdraget innebærer profesjonsansvaret at det uansett hva som avtales i kontrakten må utføres et forsvarlig arbeid. Man kan ikke ved kontrakt fraskrive seg ethvert ansvar for feil ved rådgivningen; et visst vern må klienten ha.

5 Konklusjon

Culpanormen på området for revisors rådgivningsansvar må karakteriseres som streng. Revisor og hans klient kan til en viss grad påvirke aktsomhetsnormen ved sin kontrakt, men det er grenser for hvilke ansvarsfraskrivelser som kan foretas i kontrakten. På grunn av revisors ansvar er et profesjonsansvar, forventes det, uavhengig av kontrakten, en særlig sakkyndig innsats fra revisor. Dette innebærer imidlertid, som utgangspunkt, ikke at revisor har noen resultatforpliktelse ved sin rådgivning. Men revisor må holde et høyt faglig nivå ved rådgivningen, og må derfor sørge for å sitte inne med de nødvendige kunnskaper for å kunne gi forsvarlige råd. Det er liten plass for subjektive unnskyldningsgrunner. Det kreves at revisor utfører sin rådgivning i samsvar med god revisjonsskikk og sedvaner som gjelder på området. Videre er det relevante momenter i culpavurderingen hvilken skadeevne handlingen har, og hvilke muligheter revisor hadde til å avverge skaden enten gjennom å skaffe seg ytterligere kunnskap, eller ved å opplyse klienten om risiko. Revisor bedømmes ut fra sitt eget forhold, og skadelidtes forhold har liten betydning for aktsomhetsvurderingen.

¹⁰¹ Gomard (1958) s.367.

6 Litteratur

Aarum, Kristin Normann (1994). *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper.* – Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1994. – 658 s. – ISBN 82-417-0390-2

Andersen, Kristen (1970). *Skadeforvoldelse og erstatning.* – Oslo: Tanum. – 474 s.- ISBN 82-518-0238-5

Cordt-Hansen, Hans (2001). *Revisorloven med kommentarer.* – Oslo: Den norske Revisorforening, 2001. – 358 s. – ISBN 82-7082-138-1

Eckhoff, Torstein, ved Jan E. Helgesen (2001). *Rettskildelære.* – 5.utgave. – Oslo: Universitetsforlaget, 2001. - 414 s. – ISBN 82-518-3988-2

Gomard, Bernhard (2003). *Obligationsret 2.del.* – 3.utgave. – København: Jurist- og økonomforbundets Forlag, 2003. – 283 s. – ISBN 87-574-0997-8

Gomard, Bernhard (1958). *Forholdet mellem Erstatningsregler i og uden for Kontraktsforhold.* – København: G-E-C Gads Forlag, 1958. – 493 s. – ISBN 87-12-01997-6

Gulden, Bror Petter (1996). *Den eksterne revisor.* - 3.utgave. – Oslo: Universitetsforlaget, 1996. – 358 s. – ISBN 82-00-22456-2

Hagstrøm, Viggo (2003). *Obligasjonsrett.* – i samarbeid med Magnus Aarbakke. – Oslo: Universitetsforlaget, 2003. - 937 s. – ISBN 82-518-4023-6

Hagstrøm, Viggo (1989). Inforasjonsansvar, om villedning av en annen enn kontraktspart. – s.196-220. – I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, (1989).

Hagstrøm, Viggo (1987). *Offentligrettslig erstatningsansvar: studier i spesiell og alminnelig erstatningsrett.* – Oslo: Tano, 1987. - 490 s. – ISBN 82-518-2293-9

Hagstrøm, Viggo (1983). *Culpanormen.* – 4.utgave. – Oslo: Aschehoug, 1983. - 70 s. – ISBN 82-03-11120-3

Halling-Overgaard, Søren (2003). *Revisors erstatnings- og disiplinæransvar.* – 2.udgave. - København: Jurist- og økonomforbundets Forlag, 2003. – 406 s. – ISBN 87-574- 0992-7

Hirsch, Erik (2004). Revisors ansvar for avdekking av misligheter. – s.35-44. – I: *Revisjon og Regnskap*, Nr.7/2004.

Kjønstad, Asbjørn (2005). En modell for culpavurderingen. – s.87-120. I: *Tidsskrift for erstatningsrett*, nr.2/2005.

Langsted, Bo, Andersen, Paul Krüger, Christensen, Mogens (2001). *Revisoransvar.* – 5.udgave. – København: Forlaget Thomson A/S, 2001. – 468 s. – ISBN 87-619-0218-7

Lødrup, Peter (1999). *Lærebok i erstatningsrett.* – 4.utgave. – Oslo: Peter Lødrup, 1999. – 592 s. – ISBN 82-91724-05-9

Lødrup, Peter (1995). *Lærebok i erstatningsrett.* – 3.utgave. – Oslo: Peter Lødrup, 1995. – 492 s. – ISBN 82-990563-0

Nygaard, Nils (2000). *Skade og ansvar.* - 5.utgåve. – Bergen: Universitetsforlaget, 2000. – 529 s. – ISBN 82-00-12947-0

Nygaard, Nils (1974). *Aktløysevurderinga i norsk rettspraksis.* – Bergen: Universitetsforlaget, 1974. – 343 s. – ISBN 82-00-08971-1

Vinding Kruse, Anders (1990). *Advokatansvaret*. – 6. utgave. – København: Jurist- og økonomforbundets Forlag, 1990. – 185 s. – ISBN 87-574-0356-2

Vårdal, Paul (1987). *Revisoryrket*. – 2. utgave. – Oslo: Bedriftsøkonomens forlag, 1987. – 203 s. – ISBN 82-7037-452-0

Woxholt, Geir (2001). *Avtaleinngåelse, ugyldighet og tolkning*. – 4. utgave. – Oslo: Gyldendal akademiske, 2001. – 498 s. – ISBN 82-05-28747-3

6.1 Andre kilder

Lov 15. januar 1999 nr. 2; Lov om revisjon og revisorer (revisorloven)

Lov 18. mai 1979 nr. 18; Lov om foreldelse av fordringer (foreldelsesloven)

Lov 4. juni 1976 nr. 59; Lov om aksjeselskaper (aksjeloven)

Lov 13. juni 1969 nr. 26; Lov om skadeserstatning (erstatningsloven)

Lov 14. mars 1964 nr. 2; Lov om revisjon og revisorer (revisorloven)

Lov 13. august 1915 nr. 5; Lov om domstolene (domstolloven)

Forskrift om revisjon og revisorer av 25. juni 1999 nr. 712

NOU 1997:9 Om revisjon og revisorer

NOU 1979:32

NOU 1977:33

SOU 1974:83

Inst.O. nr. 25 (1998-1999) Om lov om revisjon og revisorer

Ot.prp. nr. 75 (1997-98) Om lov om revisjon og revisorer

Ot.prp. nr. 5 (1982-83)

Ot.prp. nr. 19 (1974-75) Om lov om aksjeselskaper

Standarder for revisjon og beslektede tjenester – inntatt i Revisors Håndbok, Den norske Revisorforening, 2004

Rt. 2002 s. 286

Rt. 2001 s.1702

Rt. 2000 s. 679

Rt. 1999 s. 408

Rt. 1998 s. 740

Rt. 1995 s. 1350

Rt. 1994 s. 1430

Rt. 1989 s. 1318

Rt. 1988 s. 276

Rt. 1988 s. 295

Rt. 1988 s. 7

Rt. 1982 s. 1357

Rt.1959 s. 1244

RG 2001 s. 770

Asker og Bærum tingretts dom, sak nr. 04-067363

Dansk Høyesteretts dom avsagt 26.juni 2003, sak nr.324/2001

UfR 1985 s.489

U 1986 s.301 H

7 Lister over tabeller og figurer m v

<http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/VALSPE10/>

<http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/VALSPE10/>